Гоголь

Ревизор

КОМЕДІЯ В 5 ДІЯХ

Переклав Олекса Коваленко

Ц. 25 К.

Українське видавництво „РАНОК“

К И І В 1908

Повний переклад на українській мові дозволено до вистави на сцені 26 лютого (февраля) 1908 року (№ 2163).

Друкарня Барського, Хрещатик 40

„Нема чого на дзеркало нарікать,
коли крива пика“.
Народня приказка

ДІЙОВІ ЛЮДИ:

Антон Антонович Сквозник-Дмухановський—городничий.

Ганна Андріівна—його жінка.

Марія Антонівна—його дочка.

Лука Лукич Хлопов—доглядач шкіл.

Жінка його.

Амос Федорович Ляпкин-Тяпкин—суддя.

Артем Пилипович Земляника — попечитель шпиталів.

Іван Кузьмич Шпекин—почмейстер.

Петро Йванович Добчинський } дідичі.
Петро Йванович Бобчинський }

Іван Олександрович Хлестаков—чиновник з Петербургу.

Йосип—його слуга.

Христіян Іванович Гібнер—лікарь повітовий.

Федір Андрійович Люлюков }
Іван Лазарович Растаковський } одставні чиновники, почесні особи в місті.
Степан Іванович Коробкин }

Степан Ілліч Уховертов—часний пристав.

Свистунов
Пуговицин } поліцаі.
Держиморда

Абдулин—купець.

Хавронія Петровна Пошльопкина — жінка слюсаря.

Жінка унтер-офицера.

Мишка—слуга городничого.

Служка трахтирний.

Гості, купці, міщани, прохачі.

Характери і убрання.

(Уваги для добродіів артистів).

Городничий,—постарілий на службі і, як на його, не дуже дурний чоловік. Хоч бере хабарі, але поводиться з повагою до себе, досить серьйозний, часом навіть резоньорствує; говорить і не голосно, і не тихо, не багацько і не мало. Його кожне слово має вагу. Риси обличча грубі і жорсткі, як у кожного, хто почав важку службу з нижчого рангу. Переходи од ляку до радощів, од підлости до гордощів досить швидкі, як у людини з грубо розвиненою душею. Він одягнений, як звичайно, в мундір і в чоботи з острогами. Волосся стрижене, сивувате.

Ганна Андріівна,—його жінка, провинціяльна кокетка, ще не стара, вихована трохи на романах і альбомах, трохи на домашніх клопотах. Дуже цікава і, при нагоді, виявляє своє самохвальство. Инколи верховодить над чоловіком тільки через те, що той не знає, що сказать ій, але верховодіння це обмежується на дрібницях і виявляється доріканням і глузуванням. Вона на протязі комедіі чотирі рази передягається в ріжні сукні.

Хлестаков,—молодий чоловік двадцяти трьох літ, тоненький, сухорлявенький, трохи придуркуватий і, як то кажуть, без царя в голові; з тих людей, що по канцеляріях звуть пустенькими. Говоре і робе без жадного розмислу. Він не

може довго спинятьcя ні на якій думці. Мова його уривчата, і слова зриваються з язика зовсім несподівано. Чим більше артист, що гратиме цю ролю, вияве щире серце та простоту, тим краща буде його гра. Убраний по моді.

Йосип,—слуга, такий, якими бувають звичайно пристаркуваті слуги. Говоре поважно, дивиться трохи понуро, резоньор і любе, сам собі вичитувать напучування своєму панові. Голос його завжди рівний, в розмові з паном суворий, уривчатий, і навіть трохи грубоватий. Він розумніший од свого пана і через те швидче догадується, але не любе багато говорить, і мовчки хитрує. Убрання його—сірий, або синій потертий сіртук.

Бобчинський і Добчинський,—обидва низенькі, куці. Занадто цікаві. Дуже схожі один на одного. Обидва з невеличкими животиками, обидва балакають дуже швидко і раз-у-раз розмахують руками. Добчинський трохи вищий і поважніший за Бобчинського, Бобчинський жвавіший і моторніший за Добчинського.

Ляпкин-Тяпкин,—суддя. Це людина, що прочитала пьять, чи шість книжок, і через те трохи вільнодумна. Любе в усьому знаходить якийсь таємний зміст і через те кожному своєму слову надає ваги. Той, хто його грає, повинен завжди мати на обличчі значну, поважну міну. Говоре басом, розтягуючи слова, хрипить і сопе, мов стародавній годинник, що спочатку шипить, а потім бьє.

Земляника,—попечитель шпиталів, дуже товстий, неповороткий, невдалий чоловік, а проте дурисвіт і шахрай. Дуже ввічливий і метушливий.

Почтмейстер,—простувата до наівности людина.

Инші ролі не потрібують особливого пояснення. Іхні зразки майже завжди перед очима. Добродіі

артисти повинні звернуть особливу увагу на останню сцену. Останнє сказане слово повинно потрясти, мов електричною силою, всіх раптом і одразу. Вся група повинна змінить позиції в одну мить. Крик здивування повинен вирватись у всіх жінок, немов з одних грудей. Як не буде зроблено це—може пропасти увесь ефект.

ПЕРША ДІЯ.

Кімната в домі городничого.

ВИХІД I.

Городничий, попечитель шпиталів, шкільний доглядач, часний пристав, лікарь, два полицаї.

Городничий. Я закликав вас, панове, щоб сказать вам дуже неприємну звістку: до нас їде ревизор.

Амос Федорович. Як ревизор?

Артем Пилипович. Як ревизор?

Городничий. Еге, ревизор з Петербургу, інкогніто, та ще з потайним наказом.

Амос Федорович. Ось тобі й на!

Артем Пилипович. От так! Не було клопоту, так на тобі!

Лука Лукич. Господи! І до того ще з потайним наказом.

Городничий. Я немов би це почував: сю ніч снились міні якісь два незвичайні пацюки. Таких я зроду не бачив: чорні, здоровенні!.. Прийшли, понюхали... і геть пішли. Ага, перечитаю вам листа од Андрія Йвановича Чмихова. Ви його, Артеме Пилиповичу, знаєте. Ось що він пише: „Дорогий друже, куме і добродію"... *(мимре трохи напів-голосно, перебігаючи швидко очима лист)*... „і повідомить тебе"... А! ось: „поспішаю, між иншим, повідомить тебе, що приїхав чиновник з наказом: оглянуть всю губерню, а особливо наш повіт. *(Важно піднімає палець вгору)*. Я довідався од найпевніших людей, хоч він і удає з себе приватну людину. А я знаю, що

у тебе, як і в инших, не без гріха, бо ти ж— людина розумна, і не любиш прогавлювать того, що пливе до рук... *(Спиняється)*. Ну, це своі... „то радю тобі буть обачним, бо він може приіхать кожну мить, коли ще не приіхав і не пробуває десь інкогніто... Вчора я“... Ну, це вже пак родинні справи... „сестра Ганна Кирилівна приіхала до нас з своім чоловіком. Іван Кирилович дуже погладчав і все грає на скрипці...“ І таке инше, і таке инше... Так ось, які діла...

Амос Федорович. Оце пригода надзвичайна, справді надзвичайна! Просто таки надзвичайна! Мабуть щось воно та не дурно.

Лука Лукич. Навіщо ж, Антоне Антоновичу, чого це, навіщо нам той ревизор?

Городничий. Навіщо? Така вже мабуть доля... *(Зітхає)*. До котрого часу, хвалити Бога, добірались до инших міст, тепер прийшла черга і до нашого.

Амос Федорович. Я думаю, Антоне Антоновичу, що тут делікатна й хитра політична причина. Це значить ось що: Росія... та... хоче воювати, і міністерія, як бачите, підіслала чиновника довідатись, чи немає де тут зради.

Городничий. Он, куди махнули! А ще розумний чоловік! В повітовому місті зрада! Що воно на грянициі, чи що? Та відціля, хоч три роки скачи, ні до якого царства не доскачеш.

Амос Федорович. Ні, я вам скажу, ви не теє... ви не... Начальство делікатно думає: дарма, що з того, що далеко... А воно все ж таки мотає собі на уса...

Городничий. Мотає, чи не мотає, а я вас, панове, сповістив. Дивіться, з свого боку я дав де-які накази... радю й вам. А особливо вам, Артеме Пилиповичу! Безумовно, приіжджий чиновник забажає перш над усе обдивитись доручені вам шпиталі, і через те зробіть так, щоб

усе було гаразд... Щоб на хворих були колпаки чисті і щоб хворі не були схожі на ковалів, як вони звичайно ходять по домашньому.

Артем Пилипович. Ну, це ще нічого. Колпаки справді можна надіть чисті.

Городничий. Еге, і там над кожним ліжком виписать латинською, чи якою иншою мовою, —це вже до вас належиться, Християне Йвановичу—назвище хвороби, час, коли хто захворів, який день, і в якому місяці... Не гаразд, що у вас хворі такий смердючий тютюн курять: кожний раз чхаєш, як тільки увійдеш. Та й краще було б, якби їх менше... Зараз звернуть на недбалий догляд, або недотепність лікаря.

Артем Пилипович. О, що до ліків, то ми з Християном Івановичем завели свою методу: чим ближче до натури, тим краще—дорогих ліків не даємо. Проста людина, як умре, то й так умре, а як одужає, то й так одужає. Та й Християнові Ивановичу трудно було б і розмовляти з ними: він же ні слова не розуміє по нашому.

Християн Іванович *(мимрить щось, схоже трохи на „і“, а трохи на „е“).*

Городничий. І вам порадив би, Амосе Федоровичу, звернути увагу на урядові місця. У вас в прихожій, куди звичайно приходять просителі, сторожі завели гусей з гусятами, що так і швендяють по-під ногами. Воно, звісно, заводить домашнє хазяйство всякому годиться, і чому ж пак і сторожеві не завести його?.. Тільки ж, знаєте, у такому місці якось не зручно... Я давніше хотів з вами про це поговорить, та все якось забував.

Амос Федорович. А ось я сьогодні ж накажу, щоб їх позабірали до пекарні. Коли ласка,—приходьте на обід.

Городничий. Окрім того, негарно, що у

вас у самім присуствіі сушиться усяке ганчірья, над самою шахвою висить польовничий гарапник... Я знаю—ви любите полювать... Але все таки краще на якийсь час сховать його. Поіде ревизор,—можете знов його там почепить. А ваш засідатель... Він, звісно, людина тямуща... але од його так тхне, немов би він тільки що вийшов із шинку,—це теж негарно... Я давно хотів про це вам сказать, та все щось заважало. На це ж є усякі способи... Як воно вже справді так, як він каже, що це в його природний дух, то можна йому порадить заідать цибулею, або часником, або чим иншим. В цьому може допомогти ліками Христіян Іванович.

Христіян Іванович *мимрить, як і раніш.*

Амос Федорович. Ні, цього вже ніяк не можна вигнать. Він каже, що ще дитиною мамка звихнула його, і з того часу од його одгонить трохи горілкою.

Городничий. Та я тільки нагадав вам... А про внутрішні, хатні роспорядки і про те, що Андрій Іванович у листі називає грішками, то я нічого не можу сказать. Та і ніяково говорить... Нема такоі людини, що не мала б якогось грішка за собою. Це вже Бог так дав, і вольтерьянці дурнісінько проти цього репетують.

Амос Федорович. Що ви, Антоне Антоновичу, називаєте грішками? Між грішками є ріжниця. Я скажу усім прямо, що беру хабарі, але що це за хабарі?—Хорти! Це зовсім инше діло.

Городничий. Хорти чи не хорти, а все ж таки—хабарі.

Амос Федорович. Ну, ні, Антоне Антоновичу! А ось, приміром, як у кого кожух коштує карбованців пьятьсот, та жінці шаль...

Городничий. Ну, а що з того, що ви бе-

рете хабарі хортами? За те ви в Бога не віруєте, до церкви ніколи не ходите! Я принаймні маю віру в серці. Хожу що-неділі до церкви. А ви... О, знаю я вас... Як почнете росказувать про сотворіння світу, аж волосся настовбурчується.

Амос Федорович. Але я дійшов до того своїм власним розумом.

Городничий. В де-яких випадках багато розуму—гірше, ніж коли б його зовсім не було. Хоч це я так тільки нагадав про повітовий суд, бо, правду кажучи, чи й загляне туди хто коли-небудь. Це вже таке спасене місце,—сам Бог узяв його під свою опіку. А от вам, Луко Лукичу, як доглядачеві шкіл, не вадило б звернуть особливу увагу на вчителів. Вони, звісно, люди учені, вчились по всяких колегіях... Але у їх дуже чудні примхи, звичайно, нерозлучні з ученим званням. Один з їх, приміром,—ось той, що в його товста пика... не пригадаю, як його на прізвище,—ніяк не може обійтись без того, щоб, вийшовши на кахведру, не скривить ось як пики. *(Кривиться).* А потім, як почне рукою шарувать свою бороду... Звісно, як він скриве так пику перед школярами, то це ще нічого; може, воно так і годиться, того я не знаю; але, ви сами поміркуйте, як зробе він це перед гостем—то може буть дуже погано. Пан ревизор, чи хтось инший, може подумать, що з його глузують. І з цього може вийти чорт-зна яка халепа.

Лука Лукич. А що ж міні справді з ним робить? Я вже не раз йому казав... Ось ще навіть цими днями, як зайшов у кляс наш маршалок, він так скривив пику, як я ніколи ще не бачив. Він скривив іі з доброго серця, але міні зараз зроблено закид—навіщо він прищіплює молодіжі вільнодумство.

Городничий. Теж саме мушу я вам сказать і про учителя історіі. Він учена голова—

це зразу видно, і знаннів нахапавсь чимало, але росказує з таким запалом, що не тяме себе зовсім. Я слухав якось його: доки говорив про асірійців та вавилонців, то ще нічого, а як дійшов до Олександра Македонського, то я просто не можу вам сказать, що з ним сталось. Я далебі думав, що пожежа. Збіг з кахведри і, чим дуж, торох стільцем об поміст! Воно, звісно, Олександер Македонський—великий вояка, але навіщо ж трощити стільці?! Од цього ж казні шкода.

Лука Лукич. Правда, він гарячий! Я йому кілька разів казав... А він одказує: „як собі хочете,—для науки я й життя не пошкодую“.

Городничий. Еге ж, таке вже незрозуміле коїться на світі:—як розумна людина, то або пьяниця, або так пику скриве, що хоч образи винось.

Лука Лукич. Не приведи, Господи, учителювать! Перед усіма трусись. Кожне встрява до тебе, кожному хочеться показать, що й воно теж щось тямить...

Городничий. Це б ще нічого, але оте прокляте інкогніто! Раптом сусіль: «А, ви тут, голубчики! А хто тут», скаже: «суддя?»—„Ляпкин-Тяпкин.“—«А подать сюди Ляпкина-Тяпкина! А хто попечитель шпиталів?»—„Земляника.“—„А подать сюди Землянику!“ Ось що погано!..

ВИХІД II.

Ті самі і почмейстер.

Почмейстер. Скажіть, панове, що таке? який чиновник їде?

Городничий. А ви хіба не чули?

Почмейстер. Чув од Петра Ивановича Бобчинського. Він тільки що був у мене на пошті.

Городничий. Ну, і що? що ви думаєте про це?

Почмейстер. А що думаю? Війна з турком буде.

Амос Федорович. В одно слово! І я сам так думав.

Городничий. А вже ж. Обидва попали пальцем в небо.

Почмейстер. Справді, війна з турком.. А все французи бучу збивають.

Городничий. Яка там війна з турками? Погано буде нам, а не туркам. Це вже відомо... у мене лист...

Почмейстер. А коли так, то не буде війни з турками.

Городничий. Ну, і що ж? Як ви, Йване Кузьмичу?

Почмейстер. Та що я? Як ви, Антоне Антоновичу?

Городничий. Та що я? Боятись, не боюсь, а все ж таки трохи... Купці та міщани мене бентежать... Кажуть, що я залив ім за шкуру сала; а я от, далебіг, хоч, може, і взяв що од кого, то, ій же Богу, без ніякої злоби. Я думаю навіть... *(Бере його під руку і одводе набік)*. Я думаю навіть, чи не було на мене якого доносу... Бо инакше нащо ж нам справді той ревизор? Слухайте, Йване Кузьмичу, чи не могли б ви... за для нашого загального супокою... всякий лист, що прибуває до вас на пошту, як тільки приходе, чи одходе, знаєте..., отак трохи роспечатать і прочитать... чи немає, бува, там якого доносу, або просто листування... як нема, то можна знов запечатать, а то можна навіть і так оддати лист—роспечатаний.

Почмейстер. Знаю, знаю. Цього вам мене не вчить. Я це роблю здавна, не так за для обережности, як більше з цікавости. Страх як люблю дізнатись, що нового в світі є. І я вам скажу, це дуже цікава річ. Де-які листи з приємні-

стю прочитаєш... там описуються всякі пригоди... а навчання яке!.. краще, ніж у „Московських Відомостях“.

Городничий. Ну, і що ж, скажіть, нічого не вичитали про якого-небудь чиновника з Петербурга?

Почмейстер. Ні, про петербурського нічого, а про костромських та саратівських багато пишеться. Шкода тільки. що ви не читаєте листів. Чудові є речі! Ось недавно пише один поручик до приятеля. Описує бал так жартовливо... дуже, дуже гарно: „Моє життя, дорогий друже, пливе,“ каже: „в емпіреях: панночок сила, музика тне, офицерство скаче“... З великим, з великим чуттям описав. Я навмисне ношу цей лист при собі. Прочитать може?

Городничий. Ні, тепер нам не до того... Так зробіть ласку, Иване Кузьмичу! Як попадеться яка жалоба, або донос, так, не вагаючись, задержуйте.

Почмейстер. З найбільшею приємністю.

Амос Федорович. Глядіть, влетить вам за це колись.

Почмейстер. Ой, лишенько!

Городничий. Нічого, нічого. Инша річ, якби ви робили це прилюдно, а це ж зовсім по домашньому.

Амос Федорович. Е, погана каша заварилась. А я, признаюсь, Антоне Антоновичу, прийшов до вас, щоб похвалитись вам сучкою. Рідніcенька сестра того хорта, що ви знаєте. Ви ж чули, що Чептович з Варховинським позиваються... Міні тепер роскіш: ганяю зайців по степах то в одного, то в другого.

Городничий. Мій друже! немилі міні тепер ваші зайці. Міні оте прокляте інкогніто з думки не йде. Здається, що ось зараз одчиняться двері, і шусть у хату!..

ВИХІД III.

Ті самі, Добчинський і Бобчинський (входять, обидва засапавшись).

Бобчинський. Надзвичайна подія!

Добчинський. Несподівана звістка!

Усі. Що? Що таке?

Добчинський. Нeждана річ! Приходимо до готелю...

Бобчинський (*перебиваючи*). Приходимо з Петром Івановичем до готелю...

Добчинський (*перебиваючи*). Е, пострівайте, Петре Йвановичу, я роскажу...

Бобчинський. Е, ні! дозвольте вже я... дозвольте, дозвольте... у вас нема такого хисту...

Добчинський. Ви ж зібьєтесь, не пригадаєте всього...

Бобчинський. Пригадаю, їй Богу, пригадаю. Не перебаранчайте... дозвольте... я роскажу... перепиняйте. Будь ласка, панове, скажіть, щоб Петро Йванович не перебивав.

Городничий. Та кажіть ради Бога, що там таке! У мене аж серце перевернулось. Сідайте, панове! Беріть стільці! Ось для вас, Петре Йвановичу, стілець. (*Всі сідають кругом Петрів Івановичів*). Ну, що ж? що там таке?

Бобчинський. Пострівайте, дозвольте, я все по черзі... Як тільки я мав приємність вийти од вас, після того, як ви зволили стурбуватись одержаним листом, еге... так я тоді забіг... та вже, прошу вас, не перебивайте, Петре Йвановичу! Я все, все, все знаю... Так одже, як зволите бачить, забіг я до Коробкина. Не заставши ж Коробкина дома, завернув я до Растаковського, а не заставши Растаковського, зайшов ось до Йвана Кузьмича, щоб переказати йому новину,

що ви одержали, та йдучи звідтіль, зустрівся я з Петром Івановичем...

Добчинський (*перебиваючи*). Біля будки, де продають піріжки...

Бобчинський. Біля будки, де продають піріжки... та, зустрівшись із Петром Івановичем, я й кажу йому: чи чули ви, Петре Йвановичу, звістку, що дістав Антон Антонович од найпевнішого чоловіка? А Петро Йванович вже почули про це од вашоі клюшниці Явдохи, котру невідомо чого було послано до Пилипа Антоновича Почечуєва.

Добчинський (*перебиваючи*). По барильце для французькоі горілки.

Бобчинський (*одводячи його руку*). По барильце для французькоі горілки. Пішли ми з Петром Івановичем до Почечуєва... Але ж прошу вас, Петре Йвановичу... теє то... не перебивайте, будь ласка... не перебивайте!.. Пішли ми до Почечуєва, так по дорозі Петро Йванович і каже: „Зайдемо", каже: в реставрацію, у мене в животі...—я зранку не ів нічого,—якась бунтація в животі"... еге, в животі у Петра Йвановича... „А до реставраціі", каже: „привезли сьогодні свіжоі сьомги, так ми й закусимо." Ми у реставрацію, аж там молодий чоловік...

Добчинський (*перебиваючи*). Гарний з себе, убраний цівіильно...

Бобчинський. Гарний з себе, убраний цівільно, ходе собі по хаті, а на лиці, такий розум... фізіономія... поводіння... і тут (*круте рукою коло чола*), багацько, багацько такого... Я немов почував щось, і кажу до Петра Йвановича: „це щось не просто." Еге. А Петро Йванович уже кивнув пальцем і покликав реставратора, реставратора Уласа... у його жінки три тижні перед тим найшлась дитина... там такий моторний хлопчина! як виросте, держатиме, як і його батько, реставрацію. Прикликавши Уласа, Петро Йванович

спитав його пошепки: „хто це,“ каже: „отой молодий чоловік?“ А Улас і говоре: „це,“ каже... е, не заважайте, Петре Йвановичу... ви не роскажете, далебіг, не роскажете... ви шепеляєте, у вас, я знаю, один зуб свистунець... „Це,“ каже: „молодий чоловік—чиновник, еге, „йіде з Петербургу, а на прізвище,“ каже: „Іван Олександрович Хлестаков. А йіде,“ каже:“ в Саратівську губерню. І каже: „а химерний же, химерний: другий тиждень сидить, з готелю не йіде, бере усе набір і ні копійки не хоче платить.“ Як він тільки сказав міні це, так я зараз і догадався. „Е!“ кажу я до Петра Йвановича...

Добчинський. Ні, Петре Йвановичу, то я сказав: „Е!“

Бобчинський. Спершу ви сказали, а потім і я сказав. „Е!“ сказали ми обидва із Петром Івановичем. А чого ж би пак йому тут сидіть, коли йому дорога лежить в Саратівську губерню?.. Так-то. Оце, він і єсть той самий чиновник.

Городничий. Що? Який чиновник?

Бобчинський. Чиновник, що ви про його зволили дістать звістку,—ревизор.

Городничий (*переляканно*). Що ви, Бог з вами! Це не він.

Добчинський. Він! І грошей не плате, і не йіде. Хто ж би це був, як не він? І на подорожній прописано—в Саратів.

Бобчинський. Він, він, ій-же Богу, він... такий спостережливий: все роздивився. Побачив, що ми з Петром Івановичем іли сьомгу—більше через те, що Петро Йванович за-для свого шлунку... еге, навіть у тарілку нам заглядав. Мене такий жах обхопив...

Городничий. Господи, помилуй нас грішних! Де ж він там живе?

Добчинський. У пьятому номері, під східцями...

Бобчинський. У тім самім номері, де то рік почубились проїжджі офицери.

Городничий. І давно він тут?

Добчинський. А вже тижнів зо два. Приїхав на Василя Єгиптянина...

Городничий. Два тижні! *(Набік)* Батечку! Угодники святі, рятуйте! За ці два тижні вибили різками унтер-офицерську жінку... арештантам не видавали харчів... на улицях шинки... багнища... Ганьба! Зневага! (*Хапається за голову*).

Артем Пилипович. Що ж, Антоне Антовичу, їхать парадом до гостиниці?

Амос Федорович. Ні, ні! Попереду пустить голову, духовенство, купецтво; адже і в книзі: „Події Івана Масона"...

Городничий. Ні, ні, доручіть це вже міні самому. Тряплялись гірші випадки в житті, та спливали, ще й дякували... може і тепер Господь винесе. (*Звертаючись до Бобчинського*) Кажете, він молодий?

Бобчинський. Молодий. Літ двадцять три, або чотирі—не більше.

Городничий. Тим краще: у молодого швидче вивідаєш. З старим—біда... О, біда... А молодий увесь—мов, на долоні. Ви, панове, хай кожний з вас готується сам по собі, а я піду сам, або ось хоч би з Петром Івановичем, приватно, так собі, навідатись, чи нема якоі прикрости подорожнім. Гей, Свистунов!

Свистунов. Що зволите?

Городничий. Біжи зараз поклич часного пристава; або ні... ти міні потрібний... скажи там кому небудь, щоб як найшвидче покликали часного пристава, а сам приходь сюди.

(*Поліцай біжить, спотикаючись*).

Артем Пилипович. Ходімте, ходімте, Амосе Федоровичу! Може бути справді біда!

Амос Федорович. Та чого вам справді боятьcя? Колпаки чисті понадіваєте на хворих— та й усе.

Артем Пилипович. Та що там колпаки?! Хворим велено давать габер-суп, а у мене по коридорах несе капустою, що хоч ніс затуляй...

Амос Федорович. О, що до цього,—я спокійний. Бо справді, кому схочеться стромлять носа в повітовий суд? А хоч би й заглянув у який папір, так життю не був би радий... Я вже пьятнадцять років сижу на судейському стільці, а як загляну в докладну записку—ех! тільки рукою махну. Сам Соломон не второпає, що в ній справедливе, а що ні... (*Суддя, попечитель шпиталів, доглядач шкіл і почмейстер виходять, і в дверях зустрічаються з поліцаєм, що вертається*).

ВИХІД IV.

Городничий, Бобчинський, Добчинський і поліцай.

Городничий. А що, чи дрожки там стоять?

Поліцай. Стоять!

Городничий. Біжи на улицю... Або ні, стрівай! Біжи принеси... А другі ж де? Невже ж ти сам один? Адже я наказував, щоб і Прохоров був тут? Де Прохоров?

Поліцай. Прохорова нема, та він для діла не годиться.

Городничий. Чом?

Поліцай. Та так. Вранці привезли його пьяного, як ніч. Вже й так вилили на його дві діжки води, а він ще й досі не протверезився.

Городничий (*хапаючись за голову*). Ой,

Боже мій, Боже! Біжи швидче на улицю. Або ні —чкурни зараз до мого покою... чуєш!.. І принеси міні звідтіль шпагу і новий капелюх!.. Ну, Петре Йвановичу, йідьмо!

Бобчинський. Та й я, та й я... дозвольте й міні, Антоне Антоновичу.

Городничий. Ні, ні, Петре Йвановичу, неможна, неможна. Якось ніяково... та і не помістимось на дрожках.

Бобчинський. Нічого, нічого, я так, півником, півником побіжу за дрожками; я тільки трошки, так у дірочку в дверях подивлюся, як він там і що.

Городничий (*беручи шпагу, до поліцая*) Біжи зараз збери десятських. Хай кожний з іх візьме... Ой, шпага яка ж пощерблена! От проклятий купчище отой Абдулин! Баче, що у городничого стара шпага, і не пришле новоі! О, лукавий народ! А там, певно, пройдисвіти, вже і жалоби з-під поли готують... Хай кожний візьме в руки по улиці... тьху, чорт візьми—по улиці!— по мітлі! і хай заметуть усю улицю, що йде до готелю, та щоб чисто... Чуєш! та дивись... ти, ти... я тебе знаю... ти там кумаєшся, а за халяви пхаєш срібні ложечки... гляди міні—стережись... А що ти зробив з купцем Черняєвим?.. Га?.. Він тобі дав на мундір два аршини сукна, а ти загарбав цілу штуку! Гляди, не по чину береш! Марш!

ВИХІД V.

Ті самі і часний пристав.

Городничий. А, Степан Ілліч! Скажіть, Бога ради, де ви запропастились? Навіщо це похоже?

Пристав. Я був зараз за брамою.

Городничий. Ну, слухайте, Степане Ілличу!.. Вже приїхав чиновник з Петербургу... Які ви там роспорядки зробили?

Пристав. Та такі, як ви звеліли... Поліцая Пуговицина я послав з десятськими замітать тротуари.

Городничий. А Держиморда де?

Пристав. Поїхав на пожежу.

Городничиий. А Прохоров пьяний?

Пристав. Пьяний.

Городничий. Як же це ви дозвоили?

Пристав. А Господь святий знає. Вчора трапилась за містом бійка. Поїхав туди, щоб витхомирить, а вернувся пьяний.

Городничий. Слухайте ж, зробіть ось що: поліцай Пуговицин... він високого росту, так хай стане за-для порядку на мосту... Ага, роскидать зараз стару огорожу, там коло шевця... і заткнуть там соломьяну віху, щоб здавалось, що там мається щось будуватись... Воно, знаєте, чим більше руйновання, тим більше свідчить про діяльність начальства... Боже мій... Я й забув, що на тім майдані навалено на сорок возів сміття... Що за погане місто! Постав тільки де-небудь який памьятник, або просто якийсь тинок, то вже чорт його знає відкіля і напруть всякого чорт зна чого. (*Зітхає*). А як приїжджий чиновник спитає за службу: чи вдоволені? ви щоб казали: всім вдоволені, ваше благородіє! а як що хто буде невдоволений, то я йому опісля дам такого невдоволення!.. О, ох, ох, ох! грішний я, дуже грішний! (*Бере замісць капелюха шабатурку*). Аби тільки дав Господь швидче збутись, а там я вже поставлю таку свічку, якої ніхто ще й досі не ставив. На кожного иродового купчину накину по три пуди воску. Ох, Боже мій, Боже,

Йідьмо, Петре Йвановичу! (*Хоче замісць капелюха надіть шабатурку*).

Часний пристав. Антоне Антоновичу, це ж шабатурка, а не капелюх.

Городничий (*кидає шарбатурку*). Шабатурка, так шарбатурка. Чорт з нею! А як спитають, чому не збудовано церкви при шпиталі, на яку пьять год тому призначено гроші, то щоб не забули сказать, що вже почали були будувать, та згоріла. Я про це й рапорт посилав... А то ще хтось забудеться і бевкне здуру, що ії зовсім не починали будувать!.. Та скажіть Держиморді, щоб він не дуже давав волю своім кулакам... він, звичайно, за-для порядку, всім становить лихтарі під очима: і правому, і винуватому... Йідьмо, йідьмо, Петре Йвановичу. (*Виходе і вертається*). Та не випускайте москалів на улицю без нічого.. бо той паскудний гарнизон напне поверх сорочки тільки мундір, а знизу чортма нічого... (*Усі виходять*).

ВИХІД VI.

Ганна Андріївна і Марія Антонівна (*вибігають на сцену*).

Ганна Андріівна. Де ж, де ж це вони? Ой, Боже ж мій! (*Одхиля двері*). Чоловіче! Антосю! Антоне! (*Говорить швидко*). А все ти, а все через тебе. Пішла маніжиться: „Я шпилечку, я хусточку“... (*Підбіга до вікна і гукає*). Антоне, куди, куди? Що, приіхав? Ревизор? З усами?.. З якими усами?..

Голос городничого. Потім, опісля, матінко!

Ганна Андріівна. Опісля?.. От іще, опісля! Я не хочу опісля... міні тільки одно слово треба знати: що він, полковник? Га? (*Зневаж-*

ливо). Поіхав! Пострівай же, я тобі пригадаю! А все ця! „Мамочко, мамочко, підождіть, зашпилю ззаду хусточку; я зараз". Ось тобі й зараз! От тобі ні про що й не довідались. А все оте прокляте кокетування... Почула, що почмейстер тут, і ну перед дзеркалом чепуритись, заглядать то з цього, то з того боку... Забрала собі в голову, що він за нею упадає... А він просто кепкує з тебе, як ти одвернешся.

Марія Антонівна. Та що ж робить, мамочко?.. Все одно через дві години дізнаємось про все.

Ганна Андріівна. Через дві години! Щиро дякую! Нічого сказать—добре одповіла! Як то ти не догадалась сказать, що через місяць ще краще можна узнать! (*Вигляда̀є у вікно*). Гей, Явдохо!.. Га? Чи ти чула, Явдохо, там приіхав хтось? Не чула? Дурна яка! Махає руками? Нехай махає, а ти все таки роспитала б його. Не могла узнать? В голові дурниці, все женихи сидять! Га? Швидко поіхали! Та ти побігла б за дрожками. Біжи ж зараз! Чуєш! Біжи, роспитай, куди поіхали!.. Та добре роспитай, що він за пан той, що приіхав. Який він?—чуєш? Подивись у щілину, і про все довідайся. І які очі: чорні, чи ні, і зараз же вертайся, чуєш? Швидче, швидче, швидче, швидче! (*Кричить довго, поки не спуститься завіса. Так завіса і заслоня іх обох, як стоять біля вікна*).

ДРУГА ДІЯ.

Маленька кімната в гостинниці; ліжко, стіл, сакви, порожня пляшка, чоботи, щітка для одежі і т. ин.

ВИХІД І.

Йосип *(лежить на ліжку свого пана)*. А! хай йому чортяка, як хочеться їсти! У животі так гурчить, немов би цілий полк заграв у труби... Таки не доберемось додому та й годі! Що ж мусиш робить? Другий місяць минає, як покинули Петербург! Проциндрив в дорозі гроші, а тепер сидить, підобгавши хвоста, і не турбується. А було б вистачило на дорогу, ще й як! Ні, куди ж пак! йому заманулось показать себе в кожному місті! *(Передражнює пана)*. „Гей, Йосипе, біжи, напитай де покій, та й не аби-який!.. і обід замов як найсмачніший... я не можу їсти недоброї страви. Міні треба доброго обіду!“ Ще коли б було щось путнє, а то легистратишка мизерний! З подорожніми знайомиться, а тоді в карти! От тобі і догравсь! Ех, осточортіло вже міні таке життя! Вже в селі краще: хоч нема публичности, так за те ж і турбот менше!.. Візьмеш собі жіночку, та й лежи цілий вік на печі, та їж пироги. Ну, хто ж буде змагаться—звісно, як піде на правду, то життя в Петербурзі найкраще. Аби тільки гроші були, а життя делікатне й політичне: тіятри, со-

баки тобі танцюють, і все, чого душа забажа. Розмовляють усі так делікатно, як тільки дворяни й зуміють. Підеш, бувало, на Щукин,—купці гукають на тебе: „Добродію!“ На перевозі на човні сідаєш собі поруч з чиновником.... а забажається тобі кумпаніі,—ідеш до крамнички. Там тобі кавалер роскаже про лагері, вияснить, яке значіння має кожна зірка на небі, так що все бачиш, як на долоні. Стара офицерша приплентається... а часом загляне туди така покоівка... фу, фу, фу! *(Усміхається і круте головою).* Галантерейне, чорт би його, взяв поводіння! Не почуєш ніколи нечемного слова: кожний тобі каже *ви*... Очортіло ходить—береш візника, йідеш, мов пан, а не хочеш заплатить—гаразд: у кожному дворі є другі ворота—чкурнеш за браму, а там і нечистий тебе не знайде. Одно тільки погано: раз добре наісися, а вдруге трохи з голоду не згинеш, так як оце й тепер, наприклад. А все він винен. Що з ним зробиш? Пришле батько гроші, так він не те, щоб зберегти,—куди там!.. Пішов гулять: катає візником, щодня біжи добувай йому квиток в тіятр, минув тиждень, а там дивись—посилає продавать новий фрак. Инколи прогайнує усе до останньоі сорочки, так що на йому тільки сіртук та шинеля зостанеться. Далебі, правду кажу! А яке сукно дороге, аглицьке... сотні півтори самий фрак коштує, а спусте тобі на базарі за двадцять... А про штани нема що й говорить —задурно йдуть. А через що так? А через те, що він діла не робе. Замісць того, щоб іти на службу, він вештається по прошпекту, в карти грає... Ой, коли б довідався про це старий пан! Не подивився б на те, що ти, голубе, чиновник, а закотив би сорочку, та всипав би тобі таких гарячих, що днів чотирі чухався б. Коли служить, так служи... От і тепер—сказав ресторатор що не дасть нам істи, доки не заплатимо за давнє.

Ну, а як не заплатимо? *(Зітхає).* Ох, Боже мій, коли б хоч якого небудь борщу! Здається цілий світ би проковтнув!.. стукає... мабуть він. *(Зскакує хутко з ліжка).*

ВИХІД II.

Йосип і Хлестаков.

Хлестаков. На, візьми. *(Оддає йому капелюх і паличку).* А, ти знов качався на ліжку?

Йосип. Та навіщо міні було качаться? Не бачив хіба ліжка, чи що?

Хлестаков. Брешеш, качався: дивись, як все покуйовджено.

Йосип. Та нащо воно міні? Хіба я не знаю, що таке ліжко? Я маю ноги, я й постою. Нащо міні ваше ліжко?

Хлестаков *(ходе по кімнаті).* Подивись лишень, чи є там тютюн.

Йосип. Та звідкіля йому взятись? Адже ж ви ще чотирі дні тому останній викурили.

Хлестаков (*ходе і на всякий спосіб копиле губи. Нарешті говоре голосно і наважливо*). Слухай... гей, Йосипе!

Йосип. А що там?

Хлестаков (*голосно, але вже не так рішучо*). Біжи туди...

Йосип. Куди?

Хлестаков (*зовсім нерішучо і не голосно, дуже близьким до прохання голосом*). Наниз, до бухвета... Скажи там, щоб дали міні обідать...

Йосип. Та я і йти не хочу.

Хлестаков. Як ти смієш, дурню?

Йосип. Та так. Чи піду, чи не піду, нічого з того не буде... Хазяїн сказав, що не дасть більше обіду...

Хлестаков. Як він сміє не дать? от іще дурниця!

Йосип. „Ще“, каже: „і до городничого піду; третій пак тиждень не плате грошей. Ви обидва, з твоім паном“, каже: „шахраі, а пан твій дурисвіт. Ми“, каже: „таких пройдисвітів та поганців бачили!“

Хлестаков. А тобі, бидло, зараз треба усе це переказувать міні!

Йосип. Каже: „Так може кожне, приіхать осістись, набрать набір, так що потім і вигнать трудно“. „Я“, каже: „не жартуватиму, а прямо жалобу та в тюрму“.

Хлестаков. Ну, ну, дурню, годі! Біжи, біжи та скажи йому... Така тупа товаряка!

Йосип. Та вже краще я покличу сюди самого хазяіна.

Хлестаков. Нащо хазяіна! Іди сам скажи!

Йосип. Та, ій Богу, паничу...

Хлестаков. Про мене, чорт з тобою! Клич хазяіна.

(*Йосип виходе*).

ВИХІД III.

Хлестаков сам.

Хлестаков. Страх, як хочеться істи. Пройшовся трохи, думав, чи не перехочеться; ні, чорт би його взяв, не перехотілось. Ох, коли б я не проциндрив грошей у Пензі, було б з чим доіхать додому... Отой піхотний копитан здорово обчистив мене. Уй, каналія, чудесно штоси зрізує. Посидів усього чверть години і все забрав. А все таки дуже кортіло б ще хоч раз з ним стикнутись. Тільки не довелось. Ну, який же поганий горо-

док! У бакаліях нічого не дають набір. Це прямо таки паскудство... (*Починає свистіти зразу арію з „Роберта“, далі „Не ший міні, ненько!“ а вкінці—ні се, ні те*). Ніхто не хоче йти!

ВИХІД IV.

Хлестаков, Йосип і слуга.

Слуга. Хазяін велів спитать, чого бажаете?

Хлестаков. Здоров був, приятелю! Ну, що, як здоровья?

Слуга. Дякую, хвалити Бога.

Хлестаков. Ну, що, як у вас, у гостинниці? Чи все гаразд?

Слуга. Та, хвалить Бога, усе гаразд.

Хлестаков. Багато подорожніх?

Слуга. Та таки досить.

Хлестаков. Слухай, голубе! міні й досі не приносять обіду, так прошу тебе, будь ласкав, скажи, нехай швидче несуть. Бачиш, міні зараз після обіду треба дещо зробить.

Слуга. Та хазяін сказав, що більше не дасть. Навіть хотів іти сьогодні жаліться до городничого.

Хлестаков. Ет, що там жаліться! Ти, голубе, сам поміркуй, що це? Міні ж треба істи? Бо инакше можу зовсім охлянуть. Міні дуже хочеться істи... і я це кажу не в жарти.

Слуга. Еге ж. Та він казав: „я не дам йому обіду, доки не заплате міні за давне. Так він і сказав.

Хлестаков. Так ти піди та розтовмач йому, умов його...

Слуга. Що ж йому сказать?

Хлестаков. Ти ростовмач йому, як слід, що міні справді треба ісhти... Гроші само по собі... Він гадає, що як йому, мугиряці, нічого не станеться, як не істиме день, так і иншим теж. От іще вигадка!

Слуга. Добре, я йому скажу. (*Слуга і Йосип виходять*).

ВИХІД V.

Хлестаков сам.

Хлестаков. Одначе, це погано буде, як він зовсім нічого не дасть істи. А страшенно хочеться, ще ніколи так не хотілось... А може б із одежини що небудь пустить на торг? От хоч би штани, або що продать. Е, ні, краще поголодувать, та приіхать додому у петербурському костюмі. Шкода, що Іохим не позичив карети. А гарно це було б, їй Богу, гарно: приіхать додому в кареті, підйіхать таким чортом до якого-небудь сусіда—дідича перед ганок, з лихтарями, а Йосипа посадовить позаду у ліврееі... Уявляю собі, як би всі заметушились! „Хто це, що це?“ А лакей входе (*витягається й удає лакея*): „Іван Олександрович Хлестаков, з Петербургу: зволите принять?“ Вони, тюхтіі, і не знають, що то значить: „Зволите принять“. До іх, як приіде який гусак-дідич, то так, як ведмідь і преться просто в вітальню. Підійдеш до гарненькоі донечки: „Панно, як я...“ (*Потирає руки і притупцює ніжкою*). Тьху! (*Плює*). Аж нудно, так істи хочеться.

ВИХІД VI.

Хлестаков, Йосип, опісля слуга.

Хлестаков. А що?

Йосип. Несуть обід.

Хлестаков (*ляскає в долоні і трошки підскакує на стільці*). Несуть! Несуть! Несуть!

Слуга (*із тарілками і серветкою*). Хазяін дає оце вже в останнє.

Хлестаков. Ну, хазяін, хазяін... Начхать міні на твого хазяіна! А що там таке?

Слуга. Суп і печеня.

Хлестаков. Тільки дві страви?

Слуга. Еге.

Хлестаков. От дурниця! Я цього не приймаю. Ти йому скажи; що це таке справді? Цього ж мало.

Слуга. Ні, хазяін каже, що цього навіть багато.

Хлестаков. А соус де?

Слуга. Нема.

Хлестаков. Чому нема? Я сам бачив, [illegible] ішов проз пекарню, там багацько варилось. І у ідальні сьогодні вранці два якісь куценькі чоловічки іли сьомгу і ще багато де чого...

Слуга. Та воно є—і нема.

Хлестаков. Як то нема?

Слуга. Бо нема.

Хлестаков. А сьомга, а риба, а котлети?

Слуга. Це для кращих.

Хлестаков. Гей ти, дурню!

Слуга. Еге ж.

Хлестаков. Порося ти погане!.. Чому вони ідять, а я ні? Чому ж, чорт візьми, і я не можу так? Хіба ж вони не такі подорожні, як і я?

Слуга. А вже ж не такі.

Хлестаков. А які ж?

Слуга. Звісно, які! Вони, звичайно, платять гроші!

Хлестаков. Я з тобою, дурню, і балакати не хочу. (*Наливае супу і їсть*). Що це за суп? Ти просто налив води у миску, ніякого смаку, ще й тхне чимсь. Я не хочу цього супу; дай міні иншого.

Слуга. Добре, візьму. Хазяін сказав, як не хочете, то й не треба.

Хлестаков (*захищае тарілку*). Ну, ну, ну... не руш, дурню! Ти звик так поводитись з инши-ми... я, брат, не таківський! Зі мною не раджу... (*Їсть*). Боже мій! який суп! (*Їсть далі*). Я думаю, що ще ні одна людина в світі не іла такого супу! якесь пірья плава, замісць масла... (*Крае курку*). Ай, ай, ай, що це за курка! Дай печеню... Там супу трохи зосталось; візьми, Йосипе, собі! (*Крае печеню*). Що це за печеня? Це не печеня!

Слуга. А що ж?

Хлестаков. А чорт його знае, що таке, тільки не печеня. Це сокира печена, замісць телятини. (*Їсть*). Злодіі! каналіі! Чим вони годують! Аж щелепи болять, як ззіси один такий шматок. (*Колупае пальцем в зубах*). Шельми! Зовсім, як деревьяна кора, нічим не витягнеш, і зуби почорніють од таких страв. Злодюги! (*Обтерае рот серветкою*). Більше нема нічого?

Слуга. Нема.

Хлестаков. Каналіі! Шельми! І хоч би сякий-такий соус, або щось солодкого. Ледащо! Тільки деруть з подорожніх.

(*Слуга з Йосипом забірають з столу тарілки й виносять*).

ВИХІД VII.

Хлестаков, потім Иосип.

Хлестаков. Так, наче я й не їв нічого, тільки розохотився. Коли б дрібні, послав би на базарь купити хоч булку, або що.

Йосип (*входе*). Там чогось городничий приїхав, вивідує та роспитує про вас...

Хлестаков (*переляжано*). От тобі й на! Що за бестія той трахтирщик, устиг таки пожалітись. Що буде, як справді впакують мене в тюрму?.. Що ж? Як би чесним способом... То я може б... Ні, ні, не хочу. Там в городі тиняються офицери та народ, а я, мов навмисне, хотів показать добрий тон, та й переморгнувся з однією купецькою дочкою... Ні, не хочу... Та що він таке?.. Як він сміє справді?.. Що, хіба я йому купець, або ремесник який? (*Бадьориться і випрямляється*). Та я йому просто скажу: „Як ви смієте? Як ви..." (*У дверях ворушиться клямка; Хлестаков блідне й труситься*).

ВИХІД VIII

Хлестаков, Городничий і Добчинський.

Городничий (*увійшовши, спиняється. Обидва злякано дивляться кілька хвилин один на одного, витріщивши очі*).

Городничий (*заспокоївшись трохи і витягнувши руки по швах*). Добридень!

Хлестаков (*кланяється*). Моє поважання!..

Городничий. Вибачте...

Хлестаков. Нічого...

Городничий. Моя повинність як городни-

чого цього города, дбати про те, щоб подорожнім і всім благородним людям ніяких прикростів...

Хлестаков (*спочатку запинається трохи, але вкінці говоре голосно*). Та що ж робити?.. Я не винен... Я справді заплачу... міні пришлють з села. (*Бобчинський заглядає в двері*). Більше винен він... таку тверду дає телятину, як дерево... А суп... чорт-зна, чого туди всипав, я мусив вилить його за вікно. Він мене голодом мучить цілі дні... чай такий гидкий, тхне рибою, а не чаєм. За що ж я... от іще вигадка!

Городничий (*злякано*). Вибачайте, я справді тут не винен. На базарі в мене телятина завжди добра. Привозять холмогорські купці... люди тверезі і поводіння чесного. Я не знаю, звідки він бере таку. А як що не так, то... Може б ви переіхали зі мною на другу кватирю.

Хлестаков. Ні, не хочу. Знаю, що значить на другу кватирю: це значить в тюрму. Та яке ви маєте право? Як ви смієте?.. Я... я служу у Петербурзі (*Сміливіше*). Я... я... я...

Городничий (*набік*). Ох, Господи, який сердитий! Про все дізнався, все росказали, проклятущі купці!

Хлестаков (*бадьоріше*). Та ви хоч би з усією своєю командою то... не піду! Я просто до міністра. (*Стукав кулаками по столу*). Що ви? Що ви?

Городничий (*витягнувшись і тіпаючись всім тілом*). Помилуйте, не губіть. Жінка, діти маленькі, не зробить нещасним.

Хлестаков. Ні, я не хочу. От іще! Що міні до того? через те, що у вас жінка і діти, я повинен іти в тюрму?.. Це міні подобається. (*Бобчинський виглядає в двері і злякано ховається*). Ні, щиро дякую, не хочу!

Городничий (*труситься*). Через недосвід, їй Богу, через недосвід, через убожество... Сами зволіть подумать. Урядової плати не вистача

навіть на чай та цукор... А як що й були які хабарці... то дуже невеличкі: щось там до столу, та якась там пара одежин. Що ж до унтер-офицерськоі вдови, перекупки, котру я ніби випарив різками, так це брехня, ій Богу, брехня. Це вигадали вороги моі: це такі люди, що ладні мене в ложці води втопити.

Хлестаков. Та що це? То зовсім не моє діло... (*Роздумавши*). Не знаю я, одначе, нащо ви говорите про ворогів та про якусь унтер-офицерську вдову. Унтер-офицерша то зовсім инша річ... а мене не смієте вибити, до того вам зась... Дивись, який знайшовся! От іще! Я заплачу, заплачу гроші. Я через те і сижу тут, що у мене ні копійки.

Городничий (*набік*). Ой, хитра ж личина! Ось якоі загнув! Якого туману пускає! Розбірай, як хочеш! Не знаєш, з якого боку і підступить. Ну, та спробую... Що буде, те й буде, а спробувать можна. (*Голосно*). Коли вам справді треба грошей, або чого иншого, то я ладен допомогти зараз. Мій обовьязок допомагать подорожнім.

Хлестаков. Позичте, позичте міні. Я зараз расплачусь з реставратором. З мене буде двісті карбованців, або навіть і менше.

Городничий (*даючи гроші*). Як раз двісті карбованців, не турбуйтесь і перелічувати.

Хлестаков (*беручи гроші*). Дякую, дякую. Я вам зараз пришлю з села... у мене це швидко... Я бачу, ви шляхетна людина. Тепер инша річ.

Городничий (*набік*). Ну, хвала Богові, взяв гроші. Тепер, здається, гаразд піде. Я ж йому замісць двох сот, чотирі вкрутив.

Хлестаков. Гей, Йосипе! (*Входе Йосип*). Поклич сюди слугу. (*До городничого і Добчинського*). Чого ж ви стоіте, сідайте, будь ласка. (*До Добчинського*). Сідайте, будь ласка.

Городничий. Нічого, нічого, ми постоімо.

Хлестаков. Прошу сідайте, будь ласка. Я тепер бачу вашу просту вдачу, і вашу щирість... А то, признаюсь, я вже думав, що ви прийшли, щоб мене... (*До Добчинського*). Сідайте! (*Городничий і Добчинський сідають. Бобчинський заглядає в двери і прислухається*).

Городничий *(набік)*. Треба бути сміливішим. Він хоче, щоб його вважали інкогнитом. Добре, підкотимось і ми на коліщатах. Удаймо, що ми зовсім не знаємо, що він за чоловік. (*Голосно*). Ми, ходячи по службі ось із Петром Івановичем Добчинським, тутешнім дідичем, зайшли навмисне до готелю довідатись, чи добре тут подорожнім, бо я не так, як инший городничий, котрому про все байдуже... Але я, окрім служби, маю в душі християнську людяність, хочу, щоб кожну людину добре вітали, і ось, немов в подяку, доля послала таку милу знайомість.

Хлестаков. Міні самому дуже приємно. Без вас я, признаюсь, довго б ще сидів тут... Зовсім не мав чим заплатити.

Городничий (*набік*). Ну, ну, говори своє! Не мав чим заплатити! (*Голосно*). Насмілюсь спитати, куди і в яке місце зволите іхати?

Хлестаков. Я їду в Саратівську губерню, у власний хутір.

Городничий (*набік, іронично*). В Саратівську губерню. Ого! І не почервоніє... О, з ним треба держать ушка на макушці! (*Голосно*). Добре діло задумали. А от що стосується дороги, то одні кажуть, буває прикро, що коней часом на станціі нема, а иншому—це розривка для ума. Адже ви мабуть, йідете більш за-для власноі втіхи?

Хлестаков. Ні, батько мене кличе. Розсердився старий, що я й досі ні до чого не дослужився в Петербурзі. Він думає, що як тільки приіхав, так зараз і хрест Володимира тобі почеплять. Ні,

я б послав його самого потертись трохи в канцелярії.

Городничий (*набік*). Чи бач, як баки забива, ще й старого батька приплів. (*Голосно*). І на-довго зволите їхати?

Хлестаков. Напевно не знаю. Мій батько упертий і безглуздий, старий шкарбун, як пеньок. Я йому просто скажу: як хочете, а я без Петербургу жить не можу. За що ж справді я маю труіти собі життя з мужиками? Тепер не ті бажання, душа моя жадає просвіти.

Городничий (*набік*). Гарно завьязав узлика! Бреше, бреше і не спіткнеться. А так на взір непоказний, низенький: здавалось би, нігтем росчавив його! Ну, та пострівай. Ти у мене таки пробалакаєшся. Я тебе приневолю більше роскazать! (*Голосно*). Справедлива увага. Що можна зробити в глушині? Ось хоч би й тут: не досипляєш ночі, сили свої покладаєш для вітчини, не жалуєш нічого, а награда невідомо коли ще буде. (*Оглядає кімнату*). Здається, цей покій трохи вохкий?

Хлестаков. Поганий покій! а блощиці такі, яких я ще ніде не бачив. Як собаки кусають.

Городничий. Дивіться, такий поважний гість і терпить од кого ж? Од якихсь паскудних блощиць, яким і на світ не слід було родитись! Здається, й поночі трохи в цім покої?

Хлестаков. Ще й як! зовсім поночі. Хазяін завів звичай не давать сюди свічок. Хочеш иноді щось зробить, прочитать, або прийде фантазія написати щось—не можна; темно, поночі.

Городничий. Чи не міг би я просить вас... але ні, я не гідний того...

Хлестаков. А що?

Городничий. Ні, ні! Не гідний, не достойний.

Хлестаков. Та що ж таке?

Городничий Я насмілився б... В мене дома прегарний для вас покоік, ясний тихий... „Але ні, я почуваю сам, це занадто велика честь для мене... Не гнівайтесь, ій Богу, я так по щирости запросив...

Хлестаков. Навпаки, я з приємністю. Міні багато краще у приватнім домі, ніж у цьому шинку.

Городничий. Ой, який я радий! А як моя жінка зрадіє. Я вже такої вдачі: гостинність з самого дитинства, особливо ж, як гість—освічена людина. Не думайте, що я кажу це з лукавства; ні, я не з тих, мої слова пливуть просто з душі!

Хлестаков. Дякую дуже. І я теж не люблю лукавих людей. Міні дуже подабається ваша прямота та щиріcть, і я, признаюсь, нічого більше не вимагав би, як тільки—показуй міні прихильність і поважання; поважання й прихильність.

ВИХІД IX.

Ті самі і слуга разом з Йосипом.

(*Бобчинський зазирає у двері*).

Слуга. Веліли кликать?

Хлестаков. Еге, дай рахунок.

Слуга. Я ж недавно подав вам другий рахунок.

Хлестаков. Я вже не памьятаю твоіх дурних рахунків. Скажи, скільки там слід з мене?

Слуга. Ви зволили першого дня взять обід, другого дня тільки закусили сьомги, а опісля усе брали набір.

Хлестаков. Дурень! Ще заходивсь вилічувувать! Скільки там всього слід?

Городничий. Та не зволльте турбуватись— він підожде. (*До слуги*). Пішов геть! Тобі пришлють!

Хлестаков. Та й то правда. (*Ховає гроші. Слуга виходе; з дверей визирає Бобчинський*).

ВИХІД X.

Городничий, Хлестаков і Добчинський.

Городничий. А чи не бажали б ви тепер оглянуть де-які присутственні місця в нашому городі, от шпиталь то що?

Хлестаков. А що ж там таке?

Городничий. А так, подивитесь, як ведеться... який лад...

Хлестаков. З великою охотою, я готовий. (*Бобчинський висовує голову в двері*).

Городничий. І, як забажаєте, поідемо до повітовоі школи; оглянете порядок, в якому викладаються у нас науки.

Хлестаков. Добре, добре.

Городничий. Опісля, як забажаєте одвідати острог і міські тюрми—подивитесь, як у нас держать злочинців.

Хлестаков. Та навіщо ж тюрми? Вже хіба краще огляньмо шпиталі.

Городничий. Як хочете. Як ви бажаєте іхати—у своєму екіпажі, чи разом зі мною на дрожках?

Хлестаков. Та вже краще з вами на дрожках.

Городничий (*до Добчинського*). Ну, Петре Йвановичу, для вас тепер нема місця.

Добчинський. Нічого, я й так...

Городничий (*тихо до Добчинського*). Слухайте: ви біжіть, та бігцем, що духу, і занесіть дві цідулки: одну у шпиталь до Земляники, а другу жінці. (*До Хлестакова*). Чи можу просити дозволу написати у вашій присутности кілька слів до

жінки, щоб вона приготовилась принять шановного гостя?

Хлестаков. Та навіщо ж це?.. А проте, тут і чорнило, тільки паперу—не знаю... Хіба на цьому квиткові.

Городничий. Добре, я тут напишу. (*Пише і заразом говоре до себе*). А от побачимо, як піде діло після сніданку та доброі плящини!.. А є у нас губерська мадера, не показна на позір, але слона звале з ніг. Аби тільки дізнаться міні, хто він такий і до якоі міри треба його боятись. (*Написавши, оддає Добчинському, котрий підходе до дверей; але в ту саму мить обриваються двері, і Бобчинський, що підслухував за дверима, летить разом з ними на сцену. Всі скрикують. Бобчинський встає*).

Хлестаков. А що? Не забились часом денебудь?

Бобчинський. Нічого, нічого, все гаразд тільки на носі невеличка кгулька. Я забіжу до Христіяна Йвановича, у його є такий пластирь, то воно й загоіться.

Городничий (*роблячи Бобчинському докірливий знак, до Хлестакова*). Це нічого. Уклінно прохаю, будьте ласкаві. А слузі вашому я сам скажу, щоб переніс пакунки. (*До Йосипа*). Перенеси, голубе, все до мене, до городничого—це тобі кожне покаже. Будь ласка! (*Пускає поперед себе Хлестакова і сам іде за ним, але обернувшися, говоре з докором до Бобчинського*). Вже й ви! Не, найшли иншого місця упасти! І простягся, як чорт знає що таке. (*Виходе; за ним Бобчинський*).

Завіса падає.

ТРЕТЯ ДІЯ.

(*Кімната першої дії*)

ВИХІД I.

Ганна Андріівна, і Марія Антонівна (*стоять коло вікна в таких самих позах, як і в першій дії*).

Ганна Андріівна. Ну, ось уже цілу годину ждемо! А все ти винна. Через твоі дурні маніри... Убралася зовсім, так ні, треба було ще їй нишпориться. Найкраще було б не слухать тебе зовсім. Ох, яка досада! Немов навмисне живоі душі не видно! Наче повимерало все...

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, хвилин за дві дізнаємось про все. Вже й Явдоха повинна швидко тут бути. (*Вихиляється у вікно й гукає*). Ой, мамочко, мамочко! Хтось іде, он там у кінці улиці.

Ганна Андріівна. Де йде? У тебе завжди якісь вигадки. Ну, так, іде. Та хто ж це йде? Невеликий на зріст, у фраці... Хто ж це? Га? Яка ж досада! хто ж би це такий був?

Марія Антонівна. Це Добчинський, мамочко!

Ганна Андріівна. Який Добчинський? Тобі завжди увижається щось таке... Зовсім не Доб-

чинський. (*Махає хусткою*). Гей, ви, ідіть сюди! швидче!

Марія Антонівна. Справді, мамочко, Добчинський.

Ганна Андріівна. Ну, ось, ти навмисне, аби тільки сперечатись. Кажу тобі, це не Добчинський.

Марія Антонівна. А що? А що, мамочко? Бачите, що Добчинський.

Ганна Андріівна. Ну, так, Добчинський; тепер я бачу, що це він—але чого ти змагаєшся? (*Гукає у вікно*). Швидче! Швидче! Ну, як ви помалу йдете! Ну, що? де вони? Га? Та кажіть же звідтіль—все одно. Що? Дуже суворий? Га? А чоловік, чоловік мій? (*Одступивши трохи од вікна, з досадою*). Такий дурний, доки не ввійде в хату, нічого не роскаже!

ВИХІД II.

Ті самі й Добчинський.

Ганна Андріівна. Ну, скажіть, будь ласка: ну, і не сором вам? Я на вас єдиного, покладалась, як на путню людину—всі повибігали, та й ви з ними! А я й досі ні од кого нічого не дізналась. І не сором вам? Я була хрещеною матірью вашого Івана і Лізи, а ви ось що зробили зі мною!

Добчинський. Ій Богу, кумо, так біг, щоб вам засвідчить своє поважання, що духу не можу перевести. Моє поважання, Маріє Антонівно!

Марія Антонівна. Здорові були, Петре Йвановичу!

Ганна Андріівна. Ну, що? Кажіть, що і як там?

Добчинський. Антон Антонович прислав вам записку.

Ганна Андріівна. Ну, та хто він такий? Генерал?

Добчинський. Ні, не генерал, але не згірше генерала. Що за освіченість, а яке поводіння?

Ганна Андріівна. А! це той самий, що про його писали до мого чоловіка?

Добчинський. Він самий. Я це перший вгадав разом із Петром Івановичем.

Ганна Андріівна. Ну, роскажить, що і як?

Добчинський. Та, слава Богу, все гаразд. Спочатку він приняв був Антона Антоновича суворо трохи, еге;—сердився і казав, що і в гостинниці усе погано, і що до його не поіде, і що він не хоче сидіти за його в тюрмі, але потім, як довідавсь про невинність Антона Антоновича і більше розбалакався з ним, зараз змінив думки, і, хвалити Бога, усе пішло добре. Вони тепер поіхали оглядать шпиталі... А то справді вже Антон Антонович думали, чи не було якого потайного доносу. Я і сам теж трошки злякався...

Ганна Андріівна. А вам то чого ж боятись? Адже ви не служите?

Добчинський. Та так, знаєте, як вельможа говоре, якось моторошно.

Ганна Андріівна. Ет... Це все дурниці Але роскажіть, який він з себе? Молодий, старий?

Добчинський. Молодий; молодий чоловік, літ двадцяти трьох... А говоре зовсім, як старий... „Гаразд“, каже: „Я поіду і сюди, і туди“... (*Розмахує руками*). Славно говоре. „Я“, каже: „і написать і прочитать де-що люблю; так біда“, каже: „що у кімнаті трохи поночі.“

Ганна Андріівна. А з себе який він? брюнет, чи бльондин?

Добчинський. Ні, більш на шатена ски-

дається, а очі такі жваві, такі, як звірки, що аж моторошно стає.

Ганна Андріівна. Що він міні пише тут у записці? *(Читає).* „Сповіщаю тебе, серденько, що моє становище було дуже прикре; але, з божоі ласки, найбільше за два солоні огірки і пів порціі ікри карбованець і двадцять пьять копійок!.. (*Спиняється*). Я тут нічого не второпаю: нащо тут солоні огірки та ікра?

Добчинський. А це Антон Антонович писали на замазанім папері, хапаючись. Там був якийсь квиток.

Ганна Андріівна. А, так, правда. (*Читає далі*). „Але, з божоі ласки, сподіваюся, що все гаразд скінчиться. Приготуй зараз покій для шановного гостя, той, що обліплений жовтими шпалерами. З обідом не заходься, бо ми закусимо в шпиталі, у Артема Пилиповича, а вина, яко мога, більше... Скажи купцеві Абдулину, щоб як найліпшого прислав, а як ні—то я переверну йому усю крамницю Цілую, серденько, твою ручку і зостаюсь твоім Антоном Сквозник-Дмухановським..." Ох, Боже мій! Та це ж треба як найшвидче! Гей, хто там? Мишко!

Добчинський (*підбігає до дверей і кричить*). Мишко! Мишко, Мишко! (*Входе Мишка*).

Ганна Андріівна. Слухай! бігай, лишень, до купця Абдулина.. Пострівай, я тобі дам записочку. (*Сідає до столу, пише записку, а тим часом говоре*). Цю записку оддай кучерові Сидорові, а він хай побіжить з нею до купця Абдулина і принесе од його вина. А ти сам піди зараз та прибери гарненько той покій для гостя. Поставиш там ліжко, умивальник і все инше. (*Шепоче йому на ухо. Мишка виходе*).

Добчинський. Ну, Ганно Андріівно, я побіжу тепер швидче та подивлюсь, як він там оглядає...

Ганна Андріівна. Ідіть, ідіть, я вас не держу.

ВИХІД III.

Ганна Андріівна і Марія Антонівна.

Ганна Андріівна. Ну, Марусечко, нам треба б занятись туалетом. Він столична штука, щоб, боронь Боже, не осміяв чого. Тобі найкраще було б у блакитній сукні з маленькими оборками.

Марія Антонівна. Пхе, мамочко, у блакитній! Міні зовсім не подобається—і Ляпкина-Тяпкина ходе у блакитній і Земляничина дочка теж у блакитному, вже я краще вберусь у ріжноколірну.

Ганна Андріівна. В ріжноколірну.... Справді... ти говориш, аби сперечатись... Воно тобі буде багато краще, бо я хочу надіть блідожовту. Я дуже люблю цей колір.

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, вам блідо-жовта сукня не до лиця!

Ганна Андріівна. Що? Не до лиця?

Марія Антонівна. А вже ж ні, я ж кажу щиру правду, що ні. До неі треба, щоб очі були зовсім темні.

Ганна Андріівна. Оце добре. А хіба ж у мене очі не темні? Зовсім темні. Яку ти верзеш нісенітницю! Як же не темні, коли я собі завжди ворожу на жирову кралю?

Марія Антонівна. Ой, мамочко, з вас більше чирвова краля!

Ганна Андріівна. Дурниця. Далебі дурниця. Я ніколи не була чирвовою кралею. (*Виходе швиденько з Марією Антонівною. З-за сцени чути іі голос*)). Що за вигадка? Чирвова краля! Кат-зна,

що вигадує. (*Як вони вийшли, одчиняються двері і Мишка викидає з їх сміття. В другі двері входе Йосип з пакунком на голові*).

ВИХІД IV.

Мишка і Йосип.

Йосип. Куди тут?

Мишка. Сюди, дядечку, сюди!

Йосип. Пострівай, дай перше одпочити. Ох, нещасливе життя! На порожній живіт всякий оберемок здається важким.

Мишка. А що, дядечку, скажіть, чи швидко надійде генерал?

Йосип. Який генерал?

Мишка. А ваш пан?

Йосип. Пан? Та який він генерал?

Мишка. Невже не генерал?

Йосип. Генерал, та тільки з другого боку.

Мишка. Що ж це? Щось більшого, чи меншого од справжнього генерала?

Йосип. Щось більшого.

Мишка. Бач як! Ох, тим-то у нас метушню підняли.

Иосип. Слухай, хлопче: з тебе, як бачу, моторний парубок... Злагодь що небудь попоісти!

Мишка. Та для вас, дядечку, ще нема нічого готового. Простоі страви ви ж не істимете, а ось як пан ваш сяде за стіл, то і вам щось звідтіль перепаде.

Йосип. Ну, а з простоі іжі що у вас є?

Мишка. Борщ, каша та пироги.

Йосип. Давай борщу, каші та пирогів. Нічого, все істимем. Ну, несімо гамуз. Що, там є другий вихід?

Мишка. Еге! (*Виносять удвох сакви до суможної кімнати*).

ВИХІД V.

(*Поліцаі одчиняють обидві половинки дверей. Входе Хлестаков, за ним городничий, далі попечитель шпиталів, доглядач шкіл, Добчинський і Бобчинський із пластирем на носі. Городничий показує поліцаям папірець на підлозі— вони біжать і піднімають його, штовхаючи один одного*).

Хлестаков. Гарні інстітуціі. Міні подобається, що у вас показують подорожнім все в городі. По инших містах міні нічого не показували.

Городничий. По инших містах, насмілюся сказати вам, городничі та чиновники дбають більше про свою, сказати б, користь. А тут, можна сказать, немає иншоі гадки, окрім тієі, щоб пристойністю та пеклуванням придбать ласку начальства.

Хлестаков. Снідання було дуже добре, я добре наівся. Чи у вас щодня такі сніданки?

Городничий. Це зумисно для такого го дорогого гостя.

Хлестаков. Я люблю попоісти. Для того й живеш, щоб зривать квітки роскошів. Як зветься та риба?

Аретем Пилипович (*підбігаючи*). Лябардан.

Хлестаков. Дуже смашна. Де то ми снідали? У лікарні, чи що?

Артем Пилипович. Так, так, у лікарні.

Хлестаков. Ага, ага, пригадую—там стояли ліжка. А хворі поодужували? Там іх, здається, небагацько?

Артем Пилипович. Душ із десять зосталось, не більше, а усі инші вже одужали. Це вже так заведено, такий лад у нас. З того часу, як я приняв місце,—може вам це здасться навіть неможливим—усі, як мухи, одужують. Хворий не встигне увійти до шпиталю—як уже й здоровий; і не стільки медикаменти помагають, скільки чесність і справність.

Городничий. Вже нащо, насмілюсь вам сказати, головоломні обовьязки городничого. Скільки усяких справ, що стосуются чистоти, латанини, направи... одно слово, в найрозумнішоі б людини голова закрутилась, але, дякувати Богові, все йде гаразд. Инший на моім місці тішився б тільки користями, але, повірите міні, що я, навіть лягаючи, все думаю: „Господи, Боже, ти мій, як би то так зробить, щоб начальство побачило мою щиріcть і було вдоволене!.. Чи наградить воно, чи ні, це, звісно, його воля, принаймні аби моє серце було спокійне. Коли в городі скрізь порядок, улиці позамітані, арештанти добре вконтентовані, пьяниць мало... то чого ж міні більше треба? Далебі, пошани, ніякоі я не хочу. Воно, правда, принадна річ, але проти добрих діл все—прах, суєта.

Артем Пилипович *(набік)*. Ач, каналія, як розмальовує. Дав же Господь такий талан!

Хлестаков. Це правда. Я й сам, признаюсь вам, люблю иноді помізкувать: инколи прозою, а де-коли то й вірші надряпаю.

Бобчинський (*до Добчинського*). Правда, все правда, Петре Ивановичу! Такі уваги... Видно, що вчена голова.

Хестаков. Скажіть, будь ласка, чи нема у вас яких-небудь забавок, товариств, де можна було б, примірно, пограть у карти?

Городничий (*набік*). Еге, знаємо, голубчику, у чий город камінці кидаєш (*Голосно*) Боже, борони! Тут і чутки нема про такі товариства. Я

карт ніколи і в руки не брав; навіть не тямлю, як і грати в ті карти. Бачить їх ніколи не міг спокійно... а як доводилось коли побачить якого небудь дзвінкового короля... або иншу карту... така огидлівість на мене находила, що просто таки аж плюнеш. Раз якось трапилось, забавляючи дітей, збудував хатку із карт... так потім цілу ніч проклятуіці снились... Бог з ними!.. Як можна, щоб такий дорогий час гаять над картами?

Лука Лукич (*набік*). А з мене, гаспід сто карбованців зцупив.

Городничий. Краще я той час поверну на користь державну.

Хлестаков. Ну, це ви даремне одначе... Все залежить од того, як хто дивиться на це діло... Коли, приміром, забастуєш тоді, як треба гнуть з трьох боків, ну тоді звісно... Ні, не кажіть. Инколи дуже цікаво пограть.

ВИХІД VI.

Ті самі, Ганна Андріівна і Марія Антонівна.

Городнчий. Осмілюсь познайомить вас з моєю сімьєю; моя жінка, моя донька.

Хлестаков (*кланяючись*). Який я щасливий, добродійко, що маю таку, сказати б, приємність бачити вас.

Ганна Андріівна. Нам ще більш приємно бачити таку особу.

Хлестаков (*кокетливо*). Вибачайте, пані, зовсім навпаки: міні ще приємніше.

Ганна Андріівна. Як же ж це? Ви це зволите говорить за-для компліменту... Будь ласка, сідайте.

Хлестаков. Коло вас стоять — це вже

щастя. Одначе, коли ви бажаєте, я сяду. Який я щасливий, що нарешті сижу коло вас.

Ганна Андріівна. Вибачайте, я ніяк не смію принять цього на себе... Я гадаю, вам після столиці ця мандрівка здалася дуже неприємною.

Хлестаков. Страшенно поганою. Звикши жить, comprenez vous, у світі—і одразу опинитися в дорозі: гидкі трахтирі, безпросвітня темрява... Коли б, признаюсь, не такий випадок, що мене... (*Поглядає на Ганну Андріівну і пишається*). Так наградив за все...

Ганна Андріівна. І справді вам мабуть неприємно.

Хлестаков. А проте, добродійко, в цю хвилину міні дуже приємно.

Ганна Андріівна. Як то можна. Ви робите велику честь за-для мене, я того не варта.

Хлестаков. Чому ж не варті. Ви, пані, заслуговуєте.

Ганна Андріівна. Я живу на селі...

Хлестаков. Так, село, а проте і село має свої узгірья і струмочки... звісно, хто ж рівняє його до Петербургу... Ох, Петербург, Петербург! Що за життя справді! Ви може думаєте, що я тільки папери переписую... Ні, начальник одділу зі мною за панібрата. Так ударе по плечі: „Приходь, брате, обідать“ каже. Я тільки на дві хвилини захожу до департаменту, щоб сказать: це так, а оце отак. А там уже чиновник для писання, такий пацюк, пером тільки—др... др... пішов писать. Хотіли навіть зробить мене колежським асесором, та я собі гадаю: навіщо це міні? І сторож біжить ще на сходах за мною з щіткою: „Дозвольте, Іване Олександровичу, я вам“, каже: „черевики вичищу“. (*До городничого*). Що ж ви, панове, стоіте? Прошу, сідайте!

Разом.

Городничий. Чин такий, що можемо постоять.

Артем Пилипович. Ми постоімо.

Лука Лукич. Будь ласка, не турбуйтесь.

Хлестаков. Без чинів прошу сідать. (*Городничий, а за ним усі инші сідають*). Я не люблю церемоній. Навпаки, я навіть стараюсь проскочить непомітно. Але ніяк не можу сховатись, ніяк. Як тільки вийду куди,—вже й кричать: „ось“, кажуть: „Іван Олександрович іде!..“ А раз мене навіть приняли за главнокомандуючого. Салдати вискочили з гауптвахти і підняли рушниці. Аж потім вже добре знайомий міні офицер каже: „ну, брате, ми тебе приняли за главнокомандуючого.

Ганна Андріівна. Скажіть, будь ласка!

Хлестаков. З гарненькими актрисами знайомий. Я теж всякі водевільчики... З літераторами часто бачуся... З Пушкиним приятелюю. Бувало, не раз кажу йому: „А що там, брате, Пушкин?“ „Та так, брате!“ одповідає бувало: „Так якось усе...“ Великий чудак!

Ганна Андріівна. Так ви й пишете? Як то мабуть приємно писать! То ви, певно, і в часописях друкуєте свої твори?

Хлестаков. Еге, і в журналах друкую. Моіх, одначе, творів багато: „Весілля Фігаро“, „Роберт Дьявол“, „Норма“! Уже і назвищ навіть не памьятаю. І все це випадково... я не хотів навіть і писать, так театральна дірекція каже: „Будь ласка, напиши що-небудь, брате“. Думаю собі: „Гаразд“. І зараз таки—за один вечір, здається, усе й написав .. Усіх здивував. У мене легкість в думках просто незвичайна. Все, що вийшло в світ за підписом барона Брамбеуса: „Фрегат Надія“ і „Моськовський Телеграф“... то я все понаписував.

Ганна Андріівна. Так то ви — барон Брамбеус?

Хлестаков. А як же! Я ім усім виправляю статті. Міні Смирдін сорок тисяч дає за це.

Ганна Андріівна. То певно і Юрій Милославський ваш твір?

Хлестаков. А як же, це мій твір.

Ганна Андріівна. Я одразу догадалась.

Марія Антонівна. Ой, мамочко, там написано, що це твір добродія Загоскина.

Ганна Андріівна. Ну, ще б пак. Я так і знала, що ти навіть і тут будеш сперечатись.

Хлестаков. А, так, це правда: це дійсно твір Загоскина. Але є ще другий Юрій Милославський, то той уже мій.

Ганна Андріівна. То я мабуть вашого й читала. Як чудово написано!

Хлестаков. Я мушу вам признатись, що з літератури й живу. Я маю найкращий дім у Петербурзі... Так уже й знають—дім Івана Олександровича. (*Звертається до усіх*). Зробіть ласку, панове, як будете у Петербурзі, прошу, прошу зайти до мене. Я теж даю бали...

Ганна Андріівна. О, я уявляю собі, з яким смаком і пишністю ви робите бали.

Хлестаков. І не кажіть! На столі, приміром, кавун, кавун за сімсот карбованців. Суп у вазі просто на кораблі приіхав з Парижу; одкриєте покришку—дух,—кажу вам, якого не найдете в світі. Я щодня буваю на балу. Там ми склали свою партію віста: міністр загрянишних справ, французький посол, англійський, німецький посол і я. І втомишся граючи, страх! Просто не знати що. Як збіжиш до себе по сходах на четвертий поверх—скажеш тільки куховарці: „На, Маврушко, шинелю!..“ Що це я брешу—я й забувсь, що живу на другому поверсі... До моіх покоів тільки одні сходи ведуть... А цікаво загля-

нуть до мене у прихожу, як я ще не прокинувся: графи та князі товпляться, гудуть, мов чмелі. Тільки й чуєш: ж... ж... ж... Иноди й міністр... (*Городничий і инші переляканi встають з своїх крісел*). До мене навіть на пакетах пишуть: ваше превосходительство. Раз я правував навіть департаментом. І чудно: директор поіхав— а куди поіхав — ніхто не знає. Ну, розуміється, зараз пішли балачки: як, що, кому занять місце. Знайшлось між генералами кілька охочих і брались, а підійдуть—ні, мудро. Здається, і легке діло, а роздивиться, просто, чорт візьми! Опісля бачать, нема що робить,—ідуть до мене... І зараз— по улицях курьєри, курьєри, курьєри... можете собі уявить, тридцять пьять тисяч самих курьєрів. Яке становище, питаю! „Іване Олександровичу! ідіть кермувать департаментом“. Я, признаюся, трохи струбувався, вийшов у халаті, хотів одмовитись, але, думаю собі, дійде до царя, ну та і формуляр теж... „Добре, панове“, кажу: „я приймаю службу, тільки у мене ні, ні, ні... у мене пильнуй! Я вже“... І дійсно: бувало, як прохожу по департаменті—аж світ крутиться... все дріжить, тремтить, мов лист. (*Городничий і инші тремтять од жаху; Хлестаков дужче гарячиться*). О! жартувать я не люблю; вже я ім усім завдав страху... Мене сама державна рада боіться. Та що справді? Я такий! Я не подивлюся ні на кого... я кажу усім: „я сам себе знаю, сам...“ Я усюди, усюди. У дворець щодня іздю. Мене завтра, зараз же зроблять фельдмарш... (*Зсувається і трохи що не падає з стільця, але чиновники з пошаною піддержують його*).

Городничий (*підходе до його і, труся-чись усім тілом, силкується говорить*). А ва — ва—ва... ва...

Хлестаков (*швидко, уривчато*). Що таке?

Городничий. Ва—ва—ва... ва...

Хлестаков (*таким самим тоном*). Не второпаю нічого, усе дурниця...

Городничий. Ва—ва—ва... шество... превосходительство, чи не бажаєте одпочить?.. Ось і кімната, і все, що треба...

Хлестаков. Дурниця одпочинок!... Гаразд! я згоден одпочить. Снідання у вас, панове, добре... я вдоволений, я вдоволений. (*Декламує*). Лябардан! Лябардан! (*Входе у сумежну кімнату, за ним городничий*).

ВИХІД VII.

Ті самі, окрім Хлестакова і Городничого.

Бобчинський (*до Добчинського*). Оце, Петре Йвановичу, чоловік! Ось, що значиться чоловік! Скільки й на світі живу, не стикався з такою високою особою; трохи не вмер од страху. Як ви думаєте, Петре Йвановичу, який в його чин?

Добчинський. Я думаю, що він, найменше—генерал.

Бобчинський. А я думаю, що генерал далеко йому не рівня, а як генерал, то вже хіба самий генералісімус. Чули ви, як він царську раду прибрав до рук? Ходім роскажемо швидче Амосові Федоровичу і Коробкину. Прощайте, Ганно Андріівно!

Добчинський. Прощайте, кумцю! (*Обидва виходять*).

Артем Пилипович (*до Луки Лукича*). Страшно, а чого,—і сам не знаєш. А ми навіть не в мундірах... Ну, а що, як проспиться, та у Петербург махне донос?!.. (*Виходять обидва стурбовані, кажучи*): Прощайте, пані!

ВИХІД VIII.

Ганна Андріівна і Марія Антонівна.

Ганна Андріівна. Ой, який він приємний!

Марія Антонівна. Ох, який гарний!

Ганна Андрііна. А як делікатно поводиться. Зараз можна вгадать, що столична штучка. А яка вдача... Ох, як чудово! Я страх люблю таких молодих людей! Я просто себе не тямлю!.. По всьому знать, що я йому дуже сподобалась... Я запримітила,—усе на мене поглядав.

Марія Антонівна. Але ж, мамочко, він на мене дививсь!

Ганна Андріівна. Покинь ти свои дурощі. Вони зовсім не до речі.

Марія Антонівна. Але ж справді, мамочко!

Ганна Андріівна. Ще що вигадай! Не дай, Боже, щоб не посвариться; не можна, та й годі... Чого б він пак дивився на тебе? Чого і з якоі речі йому дивиться на тебе?

Марія Антонівна. Справді, мамочко, усе дивився... І як почав говорить про літературу, то поглянув на мене, і, опісля, як оповідав, як він грав у віста з послами, і тоді знов глянув на мене...

Ганна Андріівна. Ну, може і глянув якийсь раз, та й то так, аби тільки. „От“—думає собі:—„подивлюся і на неі“.

ВИХІД IX.

Ті самі і Городничий.

Городничий (*виходе навшпинячки*). Цс... цс....

Ганна Андріівна. Що там?

Городничий. І не радий, що напоів. Ну, що, як хоч половина з того, що він казав, правда?.. (*Задумуєтьcя*). Та як же й не бути правді? Людина трошки на підпитку все зараз викаже. Що на думці, те й на язиці. Звісно, трохи намолов, але знов, без брехні нічого не говориться. З міністрами грає, і до палацу іздить... Гм... як тільки більше думаєш... чорт його знає, не знаєш, що й діється в голові; так, немов би ти стоіш на якійсь дзвіниці, або хочуть тебе повісить...

Ганна Андріівна. А міні зовсім було не страшно. Я простісенько бачила у йому тільки освіченого, світського, вищого тону чоловіка, а до його чинів, міні зовсім байдуже.

Городничий. Ет, вже ви—жінки! Одного цього слова доволі... Вам усе—дурощі в голові! Бевкнуть ні з того, ні з сього слівце. Вас висічуть та й годі, а чоловіка і поминай, як звали. Ти, моє серденько, поводилась з ним так за панбріата, немов з яким-небудь Добчинським!

Ганна Андріівна. Про це я вам раджу не турбуватись. Ми теж знаємо де-що таке... (*Поглядає на дочку*).

Городничий (*сам*). Ну, та що з вами й говорить!.. Бач, яка справді оказія! До цього часу не можу очуматись од страху. (*Одчиняє двері і говорить*). Мишко! Поклич поліцаів, Свистунова і Держиморду: вони повинні бути недалеко десь коли брами. (*Після недовгого мовчання*). Чудно стало на світі: хоч би був уже з себе показний, а то худенький, тоненький,—як ти вгадаєш,

хто він? Військового все ж таки роспізнаєш, а як надіне фрачишку, так наче муха та з поодрізуваними крильцями. А довго крутив у гостинниці, та плів усякії небилиці та вигадки! Хоч би вік думав—не додумаєшся. Але врешті таки подався, та ще й сказав більше, ніж треба.—Видно, що молодий...

ВИХІД X.

Ті самі і Йосип.

(Всі біжать йому назустріч, киваючи пальцями).

Ганна Андріівна. Іди сюди, голубчику!

Городничий. Цс .. Цс... Що? що, спить?

Йосип. Ні, ще. Потягається.

Ганна Андріівна. Слухай, як тебе звуть?

Йосип. Йосипом, пані.

Городничий (*до жінки й до дочки*). Годі, годі вам! (*До Йосипа*). Ну, що, друже, дали тобі добре попоісти?

Йосип. Нагодували добре, спасибі.

Ганна Андріівна. А скажи, чи до твого пана іздить багато графів та князів?

Йосип (*набік*). Що тут казать? Як тепер добре нагодували, значить тоді ще ліпше нагодують. (*Голосно*). Еге, бувають і графи.

Марія Антонівна. Серденько, Йосипе, який твій пан гарненький!

Ганна Андріівна. А що, скажи міні, Йосипе, як він...

Городничий. Та перестаньте, будь ласка. Ви такими дурницями тільки міні стаєте на заваді... Ну, що ж, друже?..

Ганна Андріівна. А в якому ранзі твій пан?

Йосип. Та звичайний ранг.

Городничий. Ой, Боже мій! ви усе з своїми дурними питаннями! І слова не дадуть сказать про діло... Ну, що, друже, як твій пан?... Сердитий? Чи любе лаятись, чи ні?

Йосип. Так, порядок любе. Все повинно бути йому до ладу.

Городничий. Міні дуже подобається твоє лице. З тебе, друже, видно добра людина. Ну, що...

Ганна Андріівна. Слухай, Йосипе, а як твій пан там ходить, чи в мундірі?

Городничий. Годі вам, цокотухи! Тут важне діло про життя чоловіка... (*До Йосипа*). Ну, що, друже, ти міні справді дуже подобаєшся. В дорозі не завадить, знаєш, випить чайку зайву шклянку, тепер холоднувато, так оце тобі пара карбованчиків на чай.

Йосип (*беручи гроші*). А дуже дякую, пане! Дай вам, Боже, доброго здоровья: бідному чоловікові допомогли.

Городничий. Нічого, нічого! я й сам радий. А що, друже...

Ганна Андріівна. Слухай, Йосипе, а які очі більш подобаються твоєму панові?..

Марія Антонівна. Йосипе, серденько, а який гарненький носик у твого пана.

Городничий. Та пострівайте, дайте міні... (*До Йосипа*). А що, друже, скажи міні: на віщо більше пан твій завертає увагу... це б то, що йому в дорозі більше усього подобається?

Йосип. Та це як коли, як трапиться... Але більше над усе любе, щоб його добре вітали, щоб частували його добре.

Гордничий. Добре частували?

Йосип. Еге ж, добре.—От що я, я—кріпак, а він дивиться, щоб і міні було добре. Їй Богу. Бувало, заідемо де небудь: „А що, Йосипе, добре тебе почастували?"—„Погано, ваше висо-

коблагородіє!“ „Е“, каже: „Це, Йосипе, недобрий хазяін“. „Ти“, каже: „нагадай міні, як приіду“.—„Ет!“ думаю собі. (*Махнувши рукою*): „Бог з ним! Я людина проста“...

Городничий. Добре, добре! Умієш одповідать. Там я тобі дав на чай, так оце ще до того на бублички.

Йосип. За що така ласка, ваше високоблагородіє? (*Ховає гроші*). Хіба вже випью за ваше здоровья.

Ганна Андріівна. Прийди і до мене, Йосипе, і я дам...

Марія Антонівна. Йосипе, серденько, поцілуй свого пана. (*З другоі кімнати чуть кахикання Хлестакова*).

Городничий. Чш... (*Стає навшпинячки; розмовляють півголосно*). Боронь, Боже, кричать! Ідіть собі... Годі вже вам.

Ганна Андріівна. Ходім, Марусечко! Я тобі скажу, що я помітила в гостя... про це мусимо побалакать тільки вдвох...

Городничий. Ну, ви вже там наговорите! Я думаю, що як піди, та підслухай, то й уха собі позатуляєш. (*Звертаючись до Йосипа*). Ну, друже...

ВИХІД XI.

Ті самі, Держиморда й Свистунов.

Городничий. Чш! Мов косолапі ведмеді стукають чобітьми. Так пруться, немов хто сорок пудів скидає з воза. Де вас чорт носив?

Держиморда. Був по наказу!..

Городничий. Цс! (*Затуля йому рот*). Як та ворона крякає! (*Передражнює його*). Був по на-

казу!.. Немов із барила реве! (*До Йосипа*). Ну, друже, іди, приготуй там, що треба, для пана. Проси усього, що є в домі. (*Йосип іде*). А ви— стоять на ганку, і ні з місця. І нікого стороннього не пускать, особливо ж купців! Як хоч одного з їх впустите, то... Як тільки побачите, що хто йде з прошенням, а хоч би і не з прошенням, а чимсь схожий на те, що хоче подать на мене скаргу, то просто в потилицю штовхайте! Так його! Гарненько! (*Показує ногою*). Чуєте? Цс... цс... (*Виходе навшпинячки слідком за поліцаями*).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Та сама кімната в домі городничого.

ВИХІД I.

Обережно, майже на пальцях входять: Амос Федорович, Артем Пилипович, почмейстер, Лука Лукич, Добчинський і Бобчинський. Усі одягнені в парадні мундіри. Розмова ведеться на-пів-голосно.

Амос Федорович (*установлює всіх пів-кружком*). Змилуйтесь, панове, ставайте швиденько в круг. Та більше ладу. Бог з ним: у дворець іздить, і царську раду картає. Ставайте по військовому. Ви, Петре Йвановичу, зайдіть з того боку, а ви, Петре Йвановичу, станьте ось тут. (*Добчинський і Бобчинський забігають на пальцях*).

Артем Пилипович. Воля ваша, Амосе Федоровичу, а нам щось та треба таки робить.

Амос Федорович. А що саме?

Артем Пилипович. Ну, звісно, що...

Амос Федорович. Підсунуть?

Артем Пилипович. Ну, та хоч би й підсунуть.

Амос Федорович. Небеспечно, нечистий би його взяв, роскричиться: це ж придворний

вельможа. А може так, ніби приношення од дворянства на який-небудь памьятник, чи що.

Почмейстер. Або так: „ось, мовляв, прийшли поштою гроші, та не відомо кому“.

Артем Пилипович. Глядіть, щоб він вас поштою не одправив куди небудь далі. Слухайте! ці справи не так робляться в культурній державі. Навіщо нас тут цілий ескадрон? Знайомитись треба по одному, так в четверо очей і теє... як там треба, щоб і ухо не чуло! От як робиться в порядному громадянстві. Ну, ось ви, Амосе Федоровичу, перший і починайте.

Амос Федорович. Та краще ви починайте. У вашім шпиталі великий гість снідав.

Артем Пилипович. Так може краще почав би Лука Лукич, як просвітитель молодіжі.

Лука Лукич. Не можу, не можу, панове. Я, признаюся, так вихований, що як заговоре зі мною хтось хоч на один чин вищий, то ніби і душі у мене нема, а язик неначе дубовий стане Ні, ні, панове, визвольте, справді визвольте од цього.

Артем Пилипович. То, значить, Амосе Федоровичу, окрім вас нема кому. У вас що не слово, то мов Ціцерон з язика злетів...

Амос Федорович. Що ви! що ви!? вже й Ціцерон! Не знать, що вигадали! Правда, инколи захоплююсь, як зайде розмова про домашню зграю, або про хортів.

Всі (*напосідають на його*). Ні, ви не тільки про собак, ви і про стовпотворіння... Ні, Амосе Федоровичу, не кидайте нас, будьте батьком рідним... Ні, Амосе Федоровичу!

Амос Федорович. Одчепіться, панове! (*В той час чується хода і кахикання в кімнаті Хлестакова. Усі біжать один по - перед одного до дверей, товпляться і швидко виходять. Не обходиться без того, щоб де-кого не придавили. Чути пів-голосні оклики*).

Голос Бобчинського. Ой, Петре Івановичу, наступили на ногу!

Голос Земляники. Пустіть, панове, хоч душу на покаяння... Зовсім задавили. (*Чути кілька криків: „ой, ой!“ Нарешті всі вибігають, і хата зостається порожньою*).

ВИХІД II.

Хлестаков сам.

Хлестаков (*виходе, з заспаними очима*). Здається, добре задрімав. Відкіля вони взяли таких матраців та перин. Навіть упрів. Здається вони вчора таки добре підсунули міні за сніданням, в голові і досі стукотить. Тут, я бачу, можна приємно бавити час. Я люблю щирість, і міні, признаюсь, більше подобається, як міні догождають од щирого серця, а не то, що через інтерес... А дочка городничого нічого собі, та і мати така, що можна б ще... Ні, я не знаю, але міні справді подобається таке життя.

ВИХІД III.

Хлестаков і суддя.

Суддя (*входячи і спиняючись, сам до себе*). Боже, Боже, винеси цілим. Так тобі, аж жижки трусяться. (*Голосно, випрямляючись і придержуючи рукою шпагу*). Маю честь представитись: суддя тутешнього повітового суду, колежський асесор Ляпкин-Тяпкин.

Хлестаков. Прошу сідать. Так ви тут суддею?

Суддя. Року 816 обрали мене дворяни на три роки і з того часу виконую обовьязки до цієі пори.

Хлестаков. А добре мабуть буть суддею?

Суддя. За три трьохліття наградили Володимиром четвертоі степені, з похвалою од начальства. (*Набік*). А гроші в жмені, та жменя вся в огні.

Хлестаков. А міні подобається Володимир. А от Ганна третьоі степені, то вже не так.

Суддя (*висуваючи трохи вперед стиснену жменю, говоре до себе*). Господи, Боже! не знаю, де й сижу. Неначе на гарячому угіллі.

Хлестаков. Що це у вас в руці?

Амос Федорович (*заметушившись і впускаючи додолу гроші*). Нічого.

Хлестаков. Як нічого? Я бачу, то гроші упали.

Амос Федорович (*трусячись усим тілом*). Ні, ні! (*Набік*). Ой, Боже! я вже перед судом!.. І віз прислано забірать мене.

Хлестаков (*піднімаючи гроші*). Та справді, це гроші.

Амос Федорович (*набік*). Ну, всьому кінець... пропав! пропав!

Хлестаков. Знаєте що? позичте іх міні.

Амос Федорович (*швидко*). Добре, добре... з великою приємністю. (*Набік*). Ну, сміливіше, сміливіше. Поможи, Свята Покрово!

Хлестаков. Я в дорозі, знаєте, витратився: те та це... хоч, проте, я вам пришлю іх незабаром з села.

Амос Федорович. Не турбуйтесь, як можна? І без того це така велика честь... Малими силами, прихильністю та любовью до начальства... постараюсь заслужить... (*Підводиться з крісла і випрямляється*). Не смію більш турбувать своєю присутністю... А чи не буде якого приказу?

Хлестаков. Якого приказу?

Амос Федорович. Я думаю, чи не дасте якого наказу до тутешнього повітового суду?

Хлестаков. Нащо ж? Я не маю ніякої потреби. Ні, ні, нічого. Щиро дякую.

Амос Федорович (*кланяючись і виходючи, набік*). Ну, город врятовано!

Хлестаков (*по виході судді*). Суддя—добрий чоловік!

ВИХІД IV.

Хлестаков і почмейстер.

Почмейстер (*входе випрямившись, у мундірі, придержує шпагу*). Маю честь рекомендуватись—почмейстер, надвірний радник Шпекин.

Хлестаков. А, здорові були! Я дуже люблю товариство приємних людей. Сідайте. Адже ви тут завжди живете?

Почмейстер. Так, тут...

Хлестаков. Міні подобається це місто. Звісно, невелике, ну, та що ж? Це ж не столиця. Правда ж, що не столиця?

Почмейстер. Щира правда.

Хлестаков. Це тільки в столиці панує бон-тон, і нема провинціяльних гусей. А ви як думаєте? Чи так?

Почмейстер. Так, щира правда. (*Набік*). А він зовсім не гордий і про все роспитує.

Хлестаков. А проте, признайтесь, що і в малому місті можна щасливо прожить?

Почмейстер. Це правда.

Хлестаков. На мій погляд, чого треба? Треба, щоб тебе поважали, щиро любили. Хіба не правда?

Почмейстер. Щира правда.

Хлестаков. Я, признаюсь, радий, що ви зі мною однаковоі думки. Мене, звичайно, назвуть чудним, але така вже в мене вдача. (*Дивлячись йому в вічі, говорить сам до себе*). Попрошу я в позичку в почмейстера... (*Голосно*). Зі мною, знаєте, трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не позичили б ви міні карбованців триста?

Почмейстер. Чому ж ні? Матиму за найбільше щастя. Ось вони, будьте ласкаві, од душі радий.

Хлестаков. Щиро дякую. Бо я, знаєте, не люблю ні в чому собі одмовляти в дорозі... Та й нащо? Чи не так же?

Почмейстер. Правда, правда. (*Встає, випрямляється і придержує шпагу*). Не смію більше надокучать вам своєю особою. Чи не буде якого наказу до поштового уряду?

Хлестаков. Ні, нічого!

Почмейстер (*кланяється й виходе*).

Хлестаков (*закурює цигару*). І почмейстер теж, здається, добра людина; принаймні прислужливий! Такі люди міні подобаються.

ВИХІД V.

Хлестаков і Лука Лукич.

(*Його майже впихають у двері. За ним чуть голоси: „Чого боїшся?“*)

Лука Лукич (*випрямляється не без страху і придержує шпагу*). Маю честь явитись—шкільний доглядач, титулярний радник Хлопов.

Хлестаков. А, здорові були! Сідайте, сідайте! Чи не бажаєте цигарочки? (*Подає йому цигару*).

Лука Лукич (*сам до себе, заклопотано*). От тобі й на! Цього вже я ніяк не сподівався. Брать, чи не брать?

Хлестаков. Беріть, беріть! це добра цигара; звісно, не те, що в Петербурзі... Там, мосьпане, смоктав я цигари по двадцять пьять карбованців за сотеньку: як викуриш, то прямо пальчики собі обцілуєш. Ось огонь, запалюйте! (*Подає йому свічку*).

Лука Лукич (*пробує закурить і весь труситься*).

Хлестаков. Та не з того боку!

Лука Лукич (*з переляку впускає цигару, плює і, махнувши рукою, сам до себе*). А! побила б тебе нечиста сила! полохливість проклята занапастила все.

Хлестаков. Ви, як бачу, не охочі до цигарок... Я признаюсь вам: це моя слабість, та ще до жіноцтва не можу буть байдужним. А ви як? Які вам більше подобаються—брюнетки, чи бльондинки?

Лука Лукич (*дуже заклопотаний, не знає що й сказать*).

Хлестаков. Ні, скажіть щиро: брюнетки, чи бльондинки?

Лука Лукич. Не смію знать...

Хлестаков. Ні, ні, не викручуйтесь; я справді хочу знать, які вам подобаються.

Лука Лукич. Насмілюсь сказать... (*Набік*). Ну, і сам не знаю, що кажу.

Хлестаков. Ага, ага, не хочете сказать. Видко, що якась брюнетка наробила вам клопоту... Признайтесь, наробила?

Лука Лукич (*мовчить*).

Хлестаков. Ага! ага! Почервоніли! Бачите, бачите! Чом же ви не кажете?

Лука Лукич. Перелякався, ваше бла... превос... сіят... (*Набік*). Зрадив проклятий язик, зрадив!

Хлестаков. Перелякались? Еге, в моїх очах справді є щось таке, що викликає переляк. Принаймні я знаю, що ні одна жінка не може видержать... Хіба ж не правда?

Лука Лукич. Так, справді так.

Хлестаков. Міні трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не могли б ви міні позичить карбованців триста?

Лука Лукич (*хапаючись за кишені, до себе*). От штука, як нема! Ні, є! (*Виймає і, трусячись, подає гроші*).

Хлестаков. Дякую, дякую!

Лука Лукич (*випрямляючись і придержуючи шпагу*). Не смію довше турбувать вас своєю особою.

Хлестаков. Прощайте!

Лука Лукич (*біжить, трохи не бігцем і говорить сам до себе*). Ну, слава Богу! Тепер, може, не загляне в школу.

ВИХІД VI.

Хлестаков і Артем Пилипович.

Артем Пилипович (*випрямившись і придержуючи шпагу*). Маю честь заявитись: попечитель шпиталів, надвірний радник Земляника.

Хлестаков. Здорові були Будь ласка, сідайте.

Артем Пилипович. Мав честь проводить вас і вітать особисто в дорученому міні шпиталі.

Хлестаков. Ага, пригадую. Ви дуже добре почастували сніданням.

Артем Пилипович. Од щирого серця пеклуюсь служити отчизні.

Хлестаков. Я, признаюсь, люблю добрі

страви, це моя слабість. Скажіть, будь ласка, міні здається, ви вчора були трохи нижчі на зріст... чи правда?

Артем Пилипович. Може буть... (*Трохи помовчавши*). Можу сказать, що нічого не шкодую і дуже щиро виповняю обовьязки. (*Підсуваєтьця з стільцем ближче і говоре пів-голосно*). А ось тутешній почмейстер зовсім нічого не робе: всі справи заплутані, посилки задержуються... будьте ласкави, сами розслідіть. А суддя, що оце зараз був перед моім приходом, тільки ганяє за зайцями, в урядове місце заганяє собак, і поведіння, як признатись вам,—звісно, для добра отчизни я повинен це зробить, хоч він мій родич і приятель —поведіння дуже поганого. Тут є один дідич Добчинський, ви його бачили, і як тільки той Добчинський вийде з дому, так він зараз там і сидить коло його жінки... я ладен заприсягтись. Подивіться зумисне на дітей... Ні одно з іх не схоже на Добчинського... а всі, навіть маленька дівчинка—чистий суддя.

Хлестаков. Скажіть, будь ласка... А я ніколи й не сподівався цього.

Артем Пилипович. От і доглядач шкільний... Я не знаю, як начальство могло доручить йому такий уряд... Він гірший од якобинця... а в серця молодіжі прищіплює такі небеспечні погляди, що навіть висловить страшно;—чи не бажаєте, я все це спишу на папері?

Хлестаков. Добре, хай буде на папері. Міні буде дуже приємно. Я, знаєте, люблю під час нудьги перечитать щось кумедне. Як вас на прізвище? Я все забуваю.

Артем Пилипович. Земляника.

Хлестаков. Правда! Земляника. І що ж, скажіть міні, будь ласка, є у вас діточки?

Артем Пилипович. А як же! пьятеро; двоє вже дорослих.

Хлестаков. Скажіть, дорослих! А як вони... Як вони теє?

Артем Пилипович. Це б то, питаєте, як їх звуть?

Хлестаков. Еге, як їх звуть.

Артем Пилипович. Микола, Іван, Єлисавета, Марія і Перепетуя.

Хлестаков. Це добре.

Артем Пилипович. Не смію турбувать вас своєю присутністю та однімать у вас дорогий час, призначений для святих обовьязків... (*Кланяється, налагоджується йти*).

Хлестаков (*проводячи його*). Ні, ні, нічого. А те все дуже смішне, що ви росказали... Будь ласка, ще колись теж... Я це дуже люблю... (*Вертається і, одчинивши двері, кричить*): Гей, ви, як вас? Все забуваю, як вас на имья і по батькові?

Артем Пилипович. Артем Пилипович.

Хлестаков. Зробіть ласку, Артеме Пилиповичу! Міні трапилась дивна пригода: в дорозі зовсім витратився. Чи не могли б ви міні позичить карбованців чотиріста?

Артем Пилипович. Єсть.

Хлестаков. Скажіть, як до речі. Дуже дякую..

ВИХІД VII.

Хлестаков, Добчинський і Бобчинський.

Бобчинський. Маю честь заповіститись: горожанин цього міста, Петро, Іванів син, Бобчинський.

Добчинський. Дідич, Петро, Іванів син, Добчинський.

Хлестаков. А, та я вже вас бачив. То ви, здається, тоді упали? А що, як ваш ніс?

Бобчинський. Богові дякувать! Будьте ласкаві, не турбуйтесь: присохло, тепер зовсім присохло.

Хлестаков. Добре, що присохло, я радий... (*Одразу різко*). Гроші у вас є?

Добчинський. Гроші? Як то гроші?

Хлестаков. Позичить тисячу карбованців...

Бобчинський. Так багацько, ій Богу, нема. А чи нема у вас, Петре Йвановичу?

Добчинський. При собі не маю, бо я, бачите, поклав іх у росправу громадського доброчинства.

Хлестаков. Ну, як не маєте тисячі, то хоч сто.

Бобчинський (*шукаючи по кишенях*). Чи у вас, Петре Йвановичу, не знайдеться сто карбованців? У мене всього сорок—асігнаціями.

Добчинський (*дивлячись в гаманець*). Двадцять пьять карбованців усього.

Бобчинський. Та шукайте лишень краще, Петре Йвановичу! У вас там, я знаю, у правій кишені дірочка, то певно в ту дірочку позападали.

Добчинський. Ні, справді, і в дірці нема.

Хлестаков. Ну, все одно! Я тільки так. Добре, хай буде шістьдесят пьять карбованців... це все одно. (*Бере гроші*).

Добчинський. Я насмілюсь попрохать вас про одну дуже делікатну справу.

Хлестаков. А що там?

Добчинський. Ця справа дуже делікатна: мій старший синок, знаєте, уродився ще перед моім вінчанням...

Хлестаков. Он як?

Добчинський. Це б то воно так тільки говориться, але це все одно, як би було вже й після вінчання... І все це, як годиться, я закріпив опісля законним способом подружжа... Так я, ба-

чите, хочу... щоб він був зовсім... тее то... законним моім сином... і звався так, як і я: Добчинським.

Хлестаков. Добре, хай зветься, це можна.

Добчинський. Я й не турбував би вас, та шкода міні хисту дитини... Хлопчина такий, знаєте... великі надіі подає: на памьять всякі вірші проказує, а як де попаде ніж, зараз вам зробе маленького возика, та так гарно, як мистець який. Про це й Петро Йванович знає.

Бобчинський. Правда, великий хист має хлопчина.

Хлестаков. Добре, добре. Я подбаю про це, я побалакаю... і, сподіваюся... все це буде зроблено; так, так... *(Звертається до Бобчинського).* Чи не маєте ще чого сказать міні?

Бобчинський. А як же, маю до вас дуже велике прохання.

Хлестаков. А що? про що?

Бобчинський. Прошу вас дуже, як поідете в Петербург, скажіть там усім великим панам: сенаторам і адміралам, що ось, ваше сіятельство, або превосходительство, в такім то місті живе Петро Йванович Бобчинський. Так і скажіть: Петро Йванович Бобчинський.

Хлестаков. Добре, добре.

Бобчинський. Та як доведеться і цареві... то скажіть і цареві, що ось, мовляв, ваше царське величество, в такім то місті живе Петро Йванович Бобчинський.

Хлестаков. Гаразд, добре.

Добчинський. Вибачайте, що так потурбували вас своіми одвідинами.

Бобчинський. Вибачайте, що так потурбували вас своіми одвідинами.

Хлестаков. Нічого, нічого. Міні це дуже приємно. *(Випроважає іх).*

ВИХІД VIII.

Хлестаков *(сам)*. Тут багацько чиновників. Міні одначе здається, що вони приняли мене за державного чоловіка. Мабуть я напустив ім вчора туману у вічі. Що за дурні! Напишу я про все до Петербургу Тряпичкину: він пописує статейки—хай іх одшмагає гарненько. Гей, Йосипе, дай міні паперу і чорнила! *(Йосип заглянув у двері, крикнувши: „Зараз“)*. О, вже як хто попадеться Тряпичкину на зубок... стережися!.. і батька рідного не пожаліє ради слівця... і грошву теж любе. А проте, ці урядовці добрі люди. Це, що вони дали міні грошей, найкраща прикмета іхньоі вдачі. Передивлюсь справді, скільки у мене грошей. Це од судді триста; це од почмейстера триста,—шістьсот, сімсот, вісімсот... Який засмальцьований папірець! Вісімсот, девятьсот... Ого! за тисячу перейшло... Ну, ну, копитане, а ну, ну, попадись ти міні тепер! Побачимо, хто кого...

ВИХІД IX.

Хлестаков і Йосип (з чорнилом і папером).

Хлестаков. А що, бачиш, дурню, як мене вітають та приймають? (*Починає писать*).

Йосип. Та слава Богу! Тільки знаєте що, Іване Олександровичу?

Хлестаков. А що?

Йосип. Йідьмо звідціля! Ій Богу, вже час.

Хлестаков (*пише*). Ет, дурниця! Чого?

Йосип. Та так. Бог з ними, зо всіма! Побавились тут два дні, ну й годі. Нащо з ними довго брататись? Начхайте на іх! Не який час: приіде хтось другий... ій Богу, Іване Олександровичу! А коні тут добрі—так би чкурнули!

Хлестаков (*пише*). Ні, міні ще хочеться тут пожить. Нехай завтра.

Йосип. Та чого ж завтра! Ій Богу, йідьмо, Йване Олександровичу! Воно хоч вас тут і дуже поважають, та все таки, знаєте, краще швидче виіхать. Вас, бачите, приняли за когось иншого... І батько будуть гніватись, що так запізнились... Так би славно подалися!.. А коней добрих тут дали б.

Хлестаков (*пише*). Ну, добре... Однеси тільки спершу цей лист на пошту, та візьми заразом і подорожню. І дивись, щоб коні були добрі! Візникам скажи, що я ім даватиму по карбованцю, щоб, мов фельдьєгері, летіли і щоб пісень співали!.. (*Пише далі*). Уявляю собі: Тряпичкин од сміху вмре.

Йосип. Я, пане, одправлю листа тутешнім чоловіком, а сам краще буду речі складать; шкода час гаять.

Хлестаков (*пише*). Добре, принеси тільки свічку.

Йосип (*виходе і говоре за сценою*). Гей, слухай, братіку! Однеси листа на пошту і скажи почмейстерові, щоб він послав його без грошей, та скажи, щоб зараз прислали найкращу тройку коней; а за проізд, скажи, пан не плате; прогони, скажи, казьонні. Та щоб хутчій, а то, мовляв, пан сердиться. Пострівай, ще лист не готовий.

Хлестаков (*пише далі*). Цікаво знать, де він живе тепер—на Поштовій, чи на Гороховій? Він теж любе часто переіздить з кватирь і не доплачувать. Напишу навмання на Поштову. (*Вкладає лист в конверт і надписує*).

Йосип (*приносе свічку, Хлестаков печатає. В той час чути голос Держиморди*). Куди лізеш, бороданю? Кажу тобі—приказано нікого не пускать...

Хлестаков (*дає Йосипові лист*). На, однеси.

Голоси купців. Пустіть, батечку! Ви не смієте не пустить: ми за ділом прийшли.

Голос Держиморди. Іди, іди, геть! Не приймає, спить. *(Галас дужчає).*

Хлестаков. Що там таке, Йосипе? Подивись, що там за галас.

Йосип (*дивиться у вікно*). Якісь купці хочуть увійти, а поліцай не пускає. Махають паперами: мабуть, вас хочуть бачить.

Хлестаков (*підходе до вікна*). А чого ви, мої любі!

Голоси купців. Прийшли до вашої милости. Будьте ласкаві, прошення прийміть.

Хлестаков. Впустіть іх, впустіть! Нехай увійдуть. Йосипе, скажи ім, нехай ідуть. (*Йосип виходе*).

Хлестаков (*приймає у вікно прошення, розгортає одно і читає*). „Його високоблагородному сіятельству фінансовому панові од купця Абдулина...“ Чорт—знає що! такого і чина нема.

ВИХІД X.

Хлестаков і купці (*з кошиком з вином і головами сахарю*).

Хлестаков. А що ви, братці?

Купці. Просимо вашої ласки.

Хлестаков. А чого вам треба?

Купці. Змилуйтесь, пане! Терпимо кривду зовсім безвинно.

Хлестаков. Од кого?

Один з купців. Та все од тутешнього городничого. Такого городничого, пане, ще ніколи не було. Так нас гнітить, що й списать не мож-

на. Постоями у край замучив, хоч вішайся. Несправедливо поводиться. Вхопе за бороду та й репетує: „Гей ти, татарюго!“ ій Богу! Якби ми його, значиться, чимсь скривдили, зобіділи, а то ми звичаю завжди додержуємо: що треба на сукню жінці його й дочці,—ми проти цього не стаємо. Так ні ж, бачте, йому цього мало... далебі! Прийде в крамницю, та, що побаче, те й бере. Побаче штуку сукна та й каже: „Е, коханий, це гарне суконце, однеси його до мене!“ Ну, й несеш. А в штуці того сукна аршинів пьятьдесят.

Хлестаков. Невже? Ой, який же він хапуга!

Купці. Далебі! Такого городничого ще ніхто не запамьятає. Як углядиш його, зараз і ховаєш усе в крамниці. Значиться, не те, що сказать би, якусь делікатність, він усяке чор-зна що бере: сушені чорносливи, такі, що вже літ сім лежать у бочці, що іх навіть мій прикащик не буде істи, а він цілими жменями тягне. Іменини його припадають на Антона—ну, вже, здається, всього нанесеш, всього доволі; так ні, ще йому подавай: каже і на Онуфрія його іменини. Що ж робить,—і на Онуфрія несеш...

Хлестаков. Та це справжній розбишака!

Купці. Ій-Бо! А спробуй скривитись, зараз наведе цілий полк до тебе на кватирю. А як тільки що -звелить замкнуть двері! „Я тебе, каже, не буду бить, або катувать: це, каже, заборонено законом, а от ти у мене, коханий, попоіси оселедчиків.“

Хлестаков. Ох, який же він крутій! Та за це прямо в Сібір!

Купці. Та вже, куди ваша ласка, запровадьте його,—все буде гаразд, аби, значиться, як найдалі од нас. Не погребуйте, батьку наш, хлібом-сіллю: оце вам сахарь і кошик вина.

Хлестаков. Ні, ви цього не думайте; я

ніяких хабарів не беру. От, якби ви, приміром, позичили міні карбованців триста,—ну, то зовсім инша річ: в позичку я можу взять.

Купці. Беріть, батьку наш. (*Виймають гроші*). Та що триста? Вже краще візьміть пьятьсот,—тільки допоможіть.

Хлестаков. Добре, добре: позичте,—я ні слова... я візьму.

Купці (*підносять йому на срібній тарільці гроші)*. Будьте ласкаві, і тарілочку теж візьміть.

Хлестаков. Ну, і тарілочку можна!

Купці (*кланяються*). Та вже заразом візьміть і сахарь.

Хлестаков. О, ні, я хабарів ніяких...

Йосип. Ваше високоблагородіє! Чом ви не берете? Беріть! В дорозі все здасться. Давай сюди голови і кошик. Давай все: все піде в діло... Що там? Мотузочок? Давай і мотузочок, і мотузочок в дорозі знадобиться: віз поламається, чи що инше, привьязать можна.

Купці. Та вже зробіть таку ласку, ваше сіятельство! Як уже ви, значиться, не поможете нам, то вже не знаємо, як і буть. Просто хоч в петлю лізь.

Хлестаков. А як же, а як же! Я зроблю! (*Купці виходять*).

Чути жіночий голос. Ні, ти не смієш недопустить мене! Я йому самому на тебе пожаліюсь. Та не штовхайся лишень так дуже!

Хлестаков. Хто там? (*Підходе до вікна*). А що там, тіточко?

Голоси двох жінок. Милости вашоі, батечку, просимо! Звольте, пане, вислухать.

Хлестаков (*у вікно*). Пустіть іх.

ВИХІД XI.

Хлестаков, слюсарша й унтер-офицерша.

Слюсарша (*кланяючись в ноги*). Милости прошу...

Унтер-офицерша. Прошу ласки...

Хлестаков. Та що ви за жінки?

Унтер-офицерша. Унтер-офицерська жінка Іванова.

Слюсарша. Слюсарша, тутешня міщанка, Хавронія Петровна Пошльопкина; батько мій...

Хлестаков. Пострівай, нехай одна ґоворе. Чого тобі треба?

Слюсарша. Милости вашої прошу, на городничого жаліюсь. Нехай його Бог скарає! Бодай ні його дітям, ні йому, дурисвітові, ні дядькам, ні дядинам його ні в чому не таланило.

Хлестаков. Та що таке?

Слюсарша. Та звелів мого чоловіка в салдати забрать. На нас і черга не припадала, шахрай проклятущий. Та й по закону не можна, бо він жонатий.

Хлестаков. Як же він міг це зробить?

Слюсарша. Зробив, анцихрист, зробив—бодай його Бог скарав і на цім, і на тім світі! Бодай йому, коли й тітка є, то й тітці всяке безголовья, і батько, коли ще живий, то бодай і він, проклятущий, дуба дав, або удавився на віки, сібірний! Припадала черга йти кравцевому синові, отому пьяничці, а родичі підсунули добрий подарунočок, то він присікався до сина купчихи Пантелеєвої, а як Пантелеєва теж послала його жінці три сувої полотна, так він тоді до мене: „Нащо," каже: „тобі чоловік? він уже тобі не потрібний." То вже я знаю, чи потрібний, чи ні! Це вже моє діло, харцизяко ти такий! „Він," каже: „злодій; хоч він і досі ще нічого не вкрав, так все одно, каже:

вкраде, його й без того на другий рік візьмуть у некрути". Але міні то як без чоловіка жить, сучий ти сину! Я слаба людина, ланець ти! Бодай би всьому твоєму кодлові не довелось бачити світа божого! А як теща є, то бодай і тещі...

Хлестаков. Добре, добре. Ну, а ти? (*Виводе стару*).

Слюсарша (*виходячи*). Не забудьте, батьку наш! Змилосердіться.

Унтер-офицерша. На городничого, пане, прийшла...

Хлестаков. Ну, та що? Чого? Кажи ти коротко.

Унтер офицерша. Вибив, добродію!

Хлестаков. Що?

Унтер-офицерша. Через помилку, добродію! Счепились баби на базарі... а поліція не встигла, та й схопила мене, та так одлатала: два дні не могла сидіти.

Хлестаков. Так що ж тепер робить?

Унтер-офицерша. Та робить, звісно, нічого. Але за помилку накиньте на його штрап! Міні нема чого цуратись свого щастя, а гроші тепер дуже здались би міні...

Хлестаков. Добре, добре. Ідіть, ідіть! Я прикажу. (*У вікна висовуються руки з прошеннями*). Та хто там ще? (*Підходе до вікна*). Не хочу, не хочу, не треба, не треба! (*Одходе*). Обридли, хай вас чорт забере! Не пускай їх більше, Йосипе!

Йосип (*кричить у вікно*). Ідіть собі геть! Не час тепер, завтра приходьте. (*Одчиняються двері, і в їх зъявляється якась постать у фрізовій шинелі, з неголеною бородою, роздутими губами і підвязанною щокою, за нею в перспективі манячить кілька инших*).

Йосип. Іди, іди геть! Чого лізеш. (*Упирається руками першому в живіт і вилітає разом з ними в прихожу, зачинивши за собою двері*).

ВИХІД XII.

Хлестаков і Марія Антонівна.

Марія Антонівна. Ах!

Хлестаков. Чого ви так перелякались?

Марія Антонівна. Ні, я не перелякалась.

Хлестаков (*пишаеться*). Вибачайте, панно, міні дуже приємно, що ви приняли мене за такого чоловіка... що... Чи смію спитать вас, куди ви зібрались іти?

Марія Антонівна. Сказать правду, я нікуди не йшла.

Хлестаков. Чому ж ви, приміром, нікуди не йшли?

Марія Антонівна. Я думала, що тут мама....

Хлестаков. Ні, я хотів би знать, чом ви нікуди не йшли?

Марія Антонівна. Я вам перешкодила. Ви були заняті важними ділами...

Хлестаков (*пишаеться*). Ваші очі кращі, ніж важні діла... Ви ніяк не можете перешкодить міні.... навпаки, ви можете зробить міні приємність.

Марія Антонівна. Ви говорите по столишному.

Хлестаков. За-для такоі чудовоі особи, як ви... чи можна буть таким щасливим, подать вам стілець? Ні, для вас не стілець, а... трон...

Марія Антонівна. Справді, я... не знаю... міні так треба було йти. (*Сідає*).

Хлестаков. Яка у вас чудова хусточка!

Марія Антонівна. Ви насмішкуваті; вам аби поглузувать з провинціялок.

Хлестаков. Як би я бажав, панно, буть вашою хусточкою, щоб обнімать вашу лілейну шийку!

Марія Антонівна. Я зовсім не розумію, про що ви говорите: якась хусточка... Сьогодні така гарна година...

Хлестаков. А ваші устоньки кращі од усякоі години.

Марія Антонівна. Ви все таке говорите... я б вас попрохала, щоб ви написали міні на спомин який небудь віршик в альбом. Ви певно багацько іх знаєте?..

Хлестаков. Для вас, панно, все, що хочете, зроблю. Скажіть, які вам вірші?

Марія Антонівна. Які небудь, такі гарні, нові.

Хлестаков. Та що вірші! Я іх багацько знаю.

Марія Антонівна. Ну, скажіть, які ж ви міні напишете?

Хлестаков. Та нащо ж казать? Я й без того іх знаю.

Марія Антонівна. Я дуже люблю вірші....

Хлестаков. Та в мене сила іх усяких. Ну, хоч би й оці: „О, ти, що в горі марно на Бога нарікаєш, чоловіче!“ Ну, і багацько инших... Тепер не згадаю; та це все дурниця. Я вам краще, замісць того, виявлю своє кохання, що од вашого погляду... (*Присувається з стільцем*).

Марія Антонівна. Кохання! Я не розумію... кохання... я ніколи й не знала, що то таке кохання. (*Одсуває свій стілець*).

Хлестаков. Нащо ви одсуваєте свій стілець? Нам краще буде сидіть ближче одно до одного.

Марія Антонівна (*одсуває крісло*). Чого ж близько? Все одно й далеко.

Хлестаков (*присуваючись*). Чого ж далеко? Все одно й близько.

Марія Антонівна (*одсувається*). Та до чого ж це?

Хлестаков (*присуваючись*). Та це вам тільки здається, що близько; а ви уявіть собі, що далеко. Який би я був щасливий, панно, якби міг пригорнуть вас до свого серця...

Марія Антонівна (*дивиться у вікно*). Що це там, немов би щось полетіло? Сорока, чи якась инша птиця?

Хлестаков (*цілує її в плече і дивиться в вікно*). То сорока.

Марія Антонівна (*встає обурена*). Ні, це вже занадто... Так нахабно!..

Хлестаков (*придержуючи її*). Простіть, панно, я зробив це з кохання, повірьте—з кохання.

Марія Антонівна. Ви вважаєте мене такого провінціялкою... (*Хоче йти*).

Хлестаков (*силкується задержать її*). З любови, вірьте, з любови. Я так тільки, пожартував... Маріє Антонівно, не гнівайтесь! Я ладен на колінах просить у вас вибачення. (*Стає навколішки*). Вибачайте, простіть! Ви ж бачите, я на колінах ..

ВИХІД XIII.

Ті самі й Ганна Андріївна.

Ганна Андріївна (*побачивши Хлестакова на колінах*). Ах, який пасаж!

Хлестаков (*встаючи*). А, чорт візьми!

Ганна Андріївна (*до дочки*). Що це таке? Це що за вчинки такі?

Марія Антонівна. Я, мамочко...

Ганна Андріівна. Зараз іди геть відціля! Чуєш, геть! Геть! і на очі міні не смій показуватись. (*Марія Антонівна виходе, хлипаючи*). Вибачайте, я, признаюся, так здивувалася...

Хлестаков (*набік*). І вона теж досить апетитна, зовсім не погана. (*Стає навколішки*). Пані, ви ж бачите, я горю од кохання.

Ганна Андріівна. Що? Ви на колінах? Ох, устаньте! устаньте, тут підлога нечиста.

Хлестаков. Ні, на колінах, неодмінно на колінах; я хочу знать, що міні призначене: життя, чи смерть?

Ганна Андріівна. Але вибачайте, я ще не розумію значіння ваших слів... коли не помиляюсь, ви робите освідчення з приводу моеі дочки.

Хлестаков. Ні, я у вас закоханий, моє життя на волоску! Як ви не оцінете щирого мого кохання, то я не вартий того, щоб жить на світі. З огнем в грудях прошу згоди вашоі...

Ганна Андріівна. Але насмілюсь зауважить: я, в де-якому розумінні... заміжня...

Хлестаков. Це нічого! Для кохання нема ріжниці; і Карамзин сказав: „Закони засуджують..." Ми подамось у тихий таємний захист... Згоди вашоі, згоди благаю!

ВИХІД XIV.

Ті самі й Марія Антонівна (раптом вбігає).

Марія Антонівна. Мамо, татко казали, щоб ви... (*Побачивши Хлестакова на колінах, скрикує*): Ах, який пасаж!

Ганна Андріівна. Ну, чого ти? До чого? Нащо? Що за вітрогонство! Вбігла раптом, немов опечена кішка. Ну, що ти знайшла тут дивного? Що тобі прийшло в голову? Справді, як та

трьохлітня дитина. Не похоже, не похоже, зовсім не похоже, що ій вісімнадцять стукнуло... Я не знаю, коли ти дійдеш до розуму, коли ти поводитимешся, як личить добре вихованій панні, і коли ти пак знатимеш, що то таке гарний тон і солідність у вчинках?

Марія Антонівна *(кріз сльози)*. Я, мамочко, не знала...

Ганна Андріівна. У тебе все якийсь вітер гуляє в голові; ти дивишся на дочку Ляпкина-Тяпкина. Що тобі до неі? Тобі не слід на іх уважать. Маєш инші зразки — перед тобою твоя мати. За таким зразком ти повинна йти.

Хлестаков *(хапає дочку за руку)*. Ганно Андріівно, не губіть нашого щастя, благословіть щиру любов!

Ганна Андріівна *(здивована)*. Так ви в неі?...

Хлестаков. Постановіть: життя, чи смерть?

Ганна Андріівна. От бачиш, дурна, от, бачиш? Через тебе, таку непотріб, гість мусив стоять на колінах, а ти раптом вбігла, мов божевілна. От же справді треба, щоб я зумисне одмовила: ти не варта такого щастя.

Марія Антонівна. Не буду, мамко, віръте - більше не буду...

ВИХІД XV.

Ті самі й городничий (засапавшись).

Городничий. Ваше превосходительство! Не занапастіть! Не запагубте мене!

Хлестаков. Що з вами?

Городничий. Там купці жалілись на мене вашому превосходительству... Слово чести даю,

що й половина з того, що вони кажуть, неправда. Вони сами дурять та туманять народ. Унтерофицерша набрехала вам, ніби я іі вибив; вона бреше, їй Богу, бреше! Вона сама себе вибила.

Хлестаков. Та нехай вона кріз землю провалиться та унтер офицерша—міні не до неі!

Городничий. Не вірьте, не вірьте! Це такі брехуни... ім от така дитина не йме віри. Іх уже ціле місто знає, як брехунів. А що до іх шахрайства, то насмілюсь вам сказать, такі пройдисвіти, яких і світ не бачив...

Ганна Андріівна. Знаєш, яку нам честь робе Іван Олександрович? Свата нашу дочку.

Городничий. Куди! куди! Ти з глузду зсунулась, матінко! Не гнівайтесь, будь ласка, ваше прсвосходительство: вона трохи придуркувата... така була й іі мати...

Хлестаков. Ні, я справді сватаю. Я закоханий!

Городничий. Не можу вірить, ваше превосходительство!

Ганна Андріівна. А як тобі кажуть!..

Хлестаков. Я не в жарт кажу!.. Я од любові можу здуріть...

Городничий. Не смію вірить, не вартий такої чести.

Хлестаков. Та як ви не згодитесь оддать за мене Марію Антонівну, то я чорт знає, що можу собі заподіять...

Городничий. Не можу вірить; жартуєте, ваше превосходительство!

Ганна Андріівна. Ой, який же ти й справді, йолоп! Ну, коли тебе запевняють...

Городничий. Не можу вірить.

Хлестаков. Оддайте, оддайте! Я одважливий чоловік, я на все піду... коли застрелюсь, вас оддадуть під суд.

Городничий. Ой, Боже мій! Я ж не винен ні сном, ні духом! Не гнівайтесь, будь ласка! Прошу робіть так, як сами бажаєте... У мене в голові тепер, далебі... Я і сам навіть не розберу, що робиться... Таким дурним тепер став, яким ще ніколи не бував.

Ганна Андріівна. Ну, благословляй! (*Хлестаков підступає з Марією Антонівною*).

Городничий. Нехай вас Бог благословить, а я не винен! (*Хлестаков цілується з Марією Антонівною. Городничий дивиться на іх*). Що за біс! І це правда? (*Протирає очі*). Цілуються! Ой, батечку мій, цілуються! Справді зовсім, як жених! (*Скрикує і підскакує з радощів*). Ой, Антоне! Ой, Антоне! Ну, городничий! Ось яка фортуна!

ВИХІД XVI.

Ті самі й Йосип.

Йосип. Коні готові.

Хлестаков. А добре... я зараз.

Городничий. Як то? Ви хочете іхати?

Хлестаков. Еге ж, йіду.

Городничий. А коли ж теє?.. Ви ж сами, здається, були ласкаві натякнуть про весілля?.

Хлестаков. А це... я на одну тільки хвилину, на один день до дядька,—багатий дідуган... завтра ж буду і назад.

Городничий. Не смію вас задержувать, сподіваючись, що вернетесь щасливо.

Хлестаков. Еге ж, еге ж, я швидко. Прощайте, моє кохання... ні, просто не можу висловить. Прощайте... серденько! (*Цілує руку Марії Ант.*).

Городничий. А чи не треба вам чого в дорогу? У вас, здається, не ставало грошенят?

Хлестаков. Е, ні, нащо ж? (*Подумавши трохи*). А проте, можна...

Городничий. Скільки вам треба?

Хлестаков. Та, тоді ви дали двісті,—правду кажучи, не двісті, а чотиріста, я не хочу користатись вашею помилкою,—так, коли ласка, дайте ще стільки ж і тепер, щоб було рівно вісімсот.

Городничий. Зараз. (*Виймає з гамана*). Ще як навмисне самі новенькі папірці.

Хлестаков. А так. (*Бере і роздивляється гроші*). Добре. Це, кажуть, нове щастя, як новенькі папірці.

Городничий. Еге ж.

Хлестаков. Прощайте, Антоне Антоновичу! Дуже вдячний за вашу гостинність. Признаюсь вам од щирого серця: мене ще ніхто так гарно не вітав. Прощайте, Ганно Андріівно! Прощайте, моє серденько, Маріє Антонівно! (*Виходять*).

ЗА СЦЕНОЮ.

Голос Хлестакова. Прощайте, янголе душі моеі, Маріє Антонівно!

Голос городничого. Що, ви так у поштовій кареті і йідете?

Голос Хлестакова. Та я вже так звик. У мене голова болить од ресорів.

Голос візника. Тпр...

Голос городничого. То, принаймні, чимсь би застелить, хоч би килимом! Чи не бажаєте, я звелю винести килим.

Голос Хлестакова. Ні, нащо? Це дурниця; а проте, хай дадуть килим.

Голос городничого. Гей, Явдохо! Чуєш? Біжи в коморю, вийми найкращий килим, той блакитний, персідський! Мерщій!

Голос візника. Тпр...

Голос городничого. Коли ж вас сподіватись?

Голос Хлестакова. Завтра, або післязавтрього...

Голос Йосипа. А, це килим! Давай його сюди, клади ось так! Тепер давай з цього боку сіна.

Голос візника. Тпр...

Голос Йосипа. Ось із цього боку! Сюди! Ще! добре! Добре буде! *(Бъє рукою по килимі)*. Тепер сідайте, ваше благородіє.

Голос Хлестакова. Прощайте, Антоне Антоновичу!

Голос городничого. Прощайте, ваше превосходительство!

Жіночі голоси. Прощайте, Іване Олександровичу!

Голос Хлестакова. Прощайте, матусю!

Голос візника. Гей, ви, соколики, любі, хвацькі! *(Чути дзвоники)*.

Спадає завіса.

ДІЯ ПЬЯТА.

Та ж сама кімната.

ВИХІД І.

Городничий, Ганна Андріівна й Марія Антонівна.

Городничий. А що, Ганно Андріівно, га? Чи думала ти що-небудь про таке? Що за щастя, матері його хрін! Ну, признайся щиро: чи снилось тобі коли, що з якоісь городничихи і одразу... тьху ти, канальство! З таким бісом породичались!

Ганна Андріівна. Зовсім ні, я це давно знала. Це тобі вдивовижу, бо ти проста людина... ти не бачив ніколи порядних людей.

Городничий. Я сам, мамусю, порядна людина! Одначе справді, як подумаєш, Ганно Андріівно, які ми з тобою птиці стали! А що, Ганно Андріівно? Високого льоту, чорт би його взяв! Постривайте, теперички я всиплю перцю всім охочим подавать жалоби та доноси! Гей, хто там? (*Входе поліцай*). А, це ти, Йване Карповичу! Поклич зараз сюди купців! Ось я іх, каналлів! Так скаржитись на мене! Ач, прокляте іудейське кодло! Постривайте, голубчики! Перше я вас годував тільки до усів, а тепер до бороди нагодую. Запиши всіх, хто приходив жалітись на мене, а найпаче отих писаків, писаків, що карлючили ім

доноси. І оповісти всім, щоб знали: що от, мовляв, яку честь послав Господь городничому, що оддає заміж свою дочку не за якого-небудь харпака, а за такого, що й на світі ще не було, що може все зробить, все, все, все! Всім оповісти, хай знають! Кричи на цілий город, гати в усі дзвони! Матері його сто чортів! Коли радість, так радість! (*Поліцай виходе*). Так ось як, Ганно Андріівно, га? Як же ми тепер? Де житимемо? тут, чи в Петербурзі?

Ганна Андріівна. Розуміється, в Петербурзі. Як можна зоставатись тут?

Городничий. Як в Петербурзі, то і в Петербурзі, хоч воно й тут було б добре. А що? я думаю, городничество тоді на бік; як по твоєму, Ганно Авдріівно?

Ганна Андріівна. А, звісно, навіщо нам те городничество?

Городничий. Воно, як ти думаєш, Ганно Андріівно, тепер можна запопасти великого чина, бо він за панебрата зо всіма міністрами, у двоЗ рець ізде—то може таке проізводство встругнуть, що згодом і в генерали можна вискочить! Як ти думаєш, Ганно Андріівно, можна вискочить в генерали?

Ганна Андріівна. Ще б пак! А звісно, можна.

Городничий. А, трясця його матері! Славна річ буть генералом! Кавалерію почеплють тобі через плече... а яку кавалерію краще, Ганно Андріівно, червону, чи блакитну?

Ганна Андріівна. А звичайно, що блакитну краще.

Городничий. Ач! чого заманулось! А добре й червона. А чому чоловікові хочеться буть генералом? А тому, що як трапиться поіхать кудись, зараз фельдьєгері та адьютанти летять попереду: „Коней!“ І там, на станціі нікому не да-

дуть, всі дожидають: всі оті титулярні, копитани, городничі, а ти собі і в ус не дмеш! Обідаєш де-небудь у губернатора, а ти, городничий, стій отам! Хе, хе, хе! (*Страшенно регочеться*). От що, трясця його матері, спокушає.

Ганна Андріівна. Тобі завжди грубе подобається. Ти повинен памьятать, що треба зовсім змінить життя, що твоіми знайомими будуть не те, що якийсь суддя—псарь, з котрим ти ганяєш зайців, або Земляника; навпаки—знайомі в тебе будуть з дуже делікатним поводінням: графи і всі вельможні... Але міні боязко за тебе: ти иноді бевкнеш таке слівце, якого між порядними людьми ніколи не почуєш.

Городничий. То що ж? Слово не заваде.

Ганна Андріівна. Воно нічого, доки ти був городничим, а там, бач, життя зовсім инше.

Городничий. Правда! там, як то кажуть, є дві рибки: ряпушка і корюшка, такі, що аж слинка покотиться, як почнеш істи.

Ганна Андріівна. Йому все тільки рибки! Я пробі хочу, щоб наш дім був перший у столиці, та щоб у мене в господі було таке амбре, щоб аж увійти не можна було... і щоб треба було отак очі заплющить... (*Заплющує очі й нюхає*). Ах, ах, як же гарно!

ВИХІД II.

Ті самі і купці.

Городничий. А! здорові були, соколики!

Купці (*кланяються*). Здорові були, добродію!

Городничий. Як ся маєте, голубчики? Як ваш крам продається?!.. А що, самоварники, аршинники?! жалітись?! Котолупи, пронози, дурисвіти заморські! Скаржитись? Що, багацько

взяли?! Ось, думали, так зараз і в острог його засадять! А чи знаєте ви,—сім кіп чортів і одна відьма вам у зуби,—що...

Ганна Андріівна. Ой, Боже мій! Які ти, Антосю, слова говориш!

Городничий (*сердито*). Ет! не до слів міні тепер! Знаєте ви, що той самий чиновник, якому ви жалілись, жениться на моій дочці? А що? Га? Що тепер скажите? Тепер я вас!! Дурити народ!.. Зробиш з казною умову—на сто тисяч одуриш ii, — поставиш гниле сукно, а потім пожертвуєш двадцять аршинів, та давай йому ще й награду за це. Та якби вони знали, так... так тобі б... І пузо пхає вперед: він купець, не руш його. „Ми“, каже, „і дворянам не уважимо“. Та дворянин... ех, ти, пика! дворянин учиться наук... його хоч і періщать в школі, так за діло, щоб знав гарно. А ти що? Починаєш шахрайством, тебе твій хазяін бьє за те, що не вмієш обдурювать! Ще хлопчак отченашу не знає, а вже обдурює; а як розіпре пузо, та напхає кишені, так і стане велике цабе! Тьху ти, яка диковина! Через те, що ти видудлиш шіснадцять самоварів за день—і чванишся! Та міні начхать на твою голову і на твою важність!..

Купці (*кланяючись*). Провинуватились, Антоне Антоновичу!

Городничий. Жаліться? А хто тобі поміг обдурить казну, як будував міст? написав дерева на двадцять тисяч, тоді, як не було його і на сто карбованців. Я поміг, цапина твоя борода! Забув це? Якби я сказав про тебе—зараз би ти опинився в Сібіряці. Що скажеш, га?

Один з купців. Провинуватились перед Богом, Антоне Антоновичу! Лихий попутав! Зарікаємось на віки більше жалітись. Вже яку хочете, накидайте покуту, тільки не гнівайтесь.

Городничий. „Не гнівайтесь!“ От ти тепер валяєшся міні в ногах! А чом? тим, що моя взяла; а нехай би хоч трохи було на твоєму боці, так ти мене, бузувіре, втоптав би у саме багно, та ще й колодою б зверху нагнітив.

Купці (*кланяються в ноги*). Не занапастіть, Антоне Антоновичу!

Городничий. „Не занапастіть!“ Тепер: „Не занапастіть!“ а раніше що? Я б вас.. (*Махнувши рукою*). Ну, та хай вас Бог простить! Годі! Я не мстивий; та тепер дивись, оглядайсь на всі боки! Я видаю заміж дочку не за якого небудь простого дворянина... Щоб подаруночок був... розумієш?.. Не те, щоб одбутись якимсь баличком, або головою сахарю... Ну, ідіть з Богом! (*Купці виходять*).

ВИХІД III.

Ті самі, Амос Федорович, Артем Пилипович, потім Растаковський.

Амос Федорович (*ще в дверях*). Чи йняти віри, Антоне Антоновичу, чуткам, що ходять по городу?! До вас завітало надзвичайне щастя?

Артем Пилипович. Маю честь поздоровить з надзвичайним щастям. Я щиро зрадів, коли почув. (*Цілує руку Ганні Андріівні*). Ганно Андріівно! (*Цілує руку Маріі Антонівні*). Маріє Антонівно!

Растаковський (*входе*). Вітаю вас, Антоне Антоновичу! Нехай Бог продовже життя і вам, і молодій парі, та обдарує вас великим потомством, онуками і правнуками! Ганно Андріівно! (*Цілує руку Ганні Андріівні*). Маріє Антонівно! (*Цілує руку Маріі Антонівні*).

ВИХІД IV.

Ті самі, Коробкин з жінкою, Люлюков.

Коробкин. Маю честь поздоровить вас, Антоне Антоновичу! Ганно Андріівно! (*Цілує руку Ганні Андріівні*). Маріє Антонівно! (*Цілує іі руку*).

Жінка Коробкина. Од щирого серця поздоровляю вас, Ганно Андріівно, з новим щастям.

Люлюков. Маю честь поздоровить, Ганно Андріівно! (*Цілує іі руку і потім, повернувшись до глядачів, прицмокує язиком, задоволений*). Маріє Антонівно, маю честь поздоровить! (*Цілує іі руку і повертається до глядачів, так само прицмокуючи*).

ВИХІД V.

(Багацько гостей в сіртуках і фраках; цілують спершу руку Ганні Андріівні, кажучи: „Ганно Андріівно!" а опісля руку Марії Антонівні, кажучи: „Маріє Антонівно!" Бобчинський і Добчинський протовплюються вперед).

Бобчинський. Маю честь поздоровить!

Добчинський. Антоне Антоновичу! Маю честь поздоровить.

Бобчинський. З щасливою подією!

Добчинський. Ганно Андріівно!

Бобчинський. Ганно Андріівно! (*Обидва підходять одночасно і стукаються лобами*).

Добчинський. Маріє Антонівно! (*Цілує руку*). Маю честь привітать вас! Ви будете дуже, дуже щасливі; ходитимете в золотих сукнях,

істимете всякі делікатні страви, дуже весело проводитимете час...

Бобчинський (*перебиваючи*). Маріє Антонівно! Маю честь привітать вас! Дай вам, Боже, усякого достатку, червінців і синка, малесенького, от такого! (*Показує*). Щоб можна на долоньку посадить; еге! Все буде хлопчина кричать: ува! ува! ува!

ВИХІД VI.

Ще кілька гостей підходять і цілують руки Ганні Андріівні і Марії Антонівні. Лука Лукич з жінкою.

Лука Лукич. Маю честь...

Жінка Луки Лукича (*біжить вперед*). Вітаю вас, Ганно Андріівно! (*Цілуються*). А я справді так зраділа. Кажуть міні: „Ганна Андріівна оддає заміж дочку". „Ой, Боже мій!" —думаю собі, і так зраділа, що кажу чоловікові: „Слухай, Луканчику, от яке щастя Ганні Андріівні!" „Ну",—думаю собі: „слава Богу!" Та й кажу йому: „Я така рада, що горю з нетерплячки висловить особисто Ганні Андріівні..." „Ох, Боже мій!"—думаю собі: „Ганна Андріівна справді сподівалась доброі пари для своєі доні, а от тепереньки таке щастя: так і сталось, як вона бажала". І так, кажу вам, зраділа, що не могла говорить. Плачу, та й плачу, просто таки ридаю. Вже й Лука Лукич каже: „Чого ти, Настусю, ридаєш?" „Луканчику", кажу: „я й сама не знаю; сльози так річкою і ллються".

Городничий. Сідайте, панове, будьте ласкаві! Гей, Мишко, неси лишень сюди ще стільців!

(*Гості сідають*).

ВИХІД VII.

Ті самі, часний пристав і поліцаі.

Часний пристав. Маю честь поздоровить вас, ваше високоблагородіє, і побажать вам благоденствія на многіі літа!

Городничий. Спасибі, спасибі! Прошу сідать, панове! (*Гості сідають*).

Амос Федорович. Але скажіть, будь ласка, Антоне Антоновичу, як це сталось? Як воно було?

Городничий. Було незвичайно! Був ласкавий посватать сам, особисто!

Ганна Андріівна. Дуже поважним та делікатним способом. Все говорив дуже гарно... Каже: „я, Ганно Андріівно, через саме тільки поважання до вашого достоінства“. А який він гарний, освічений, благородних звичаів. Каже: „Повірьте, Ганно Андріівно, міні життя—копійка! Я тільки через те, що шаную ваші особисті прикмети...“

Марія Антонівна. Ах, мамочко! Це ж він міні говорив.

Ганна Андріівна. Перестань, ти нічого не тямиш, то й не втручайся не в своє діло. „Я, Ганно Андріівно,“ каже: „просто таки дивуюсь...“ Такими приємними словами розсипався. А коли я хотіла сказать: „Ми ніяк не сміємо сподіватись такоі чести,“—він одразу упав переді мною навколішки і таким, самим благородним способом каже: „Ганно Андріівно! не робіть мене нещасним! Згодьтесь одізватись на моі почування, або я собі смерть заподію!“

Марія Антонівна. Та це ж, мамусю, він про мене казав.

Ганна Андріівна. Та, розуміється... і про тебе було. Я не перечу.

Городничий. І навіть налякав нас: казав, що застрелиться. „Застрелюсь, застрелюсь!“— каже.

Де-хто з гостей. Скажіть, будь ласка!

Амос Федорович. Оце так штука!

Лука Лукич. Це вже мабуть доля така.

Артем Пилипович. Не доля, голубчику, доля—индичка. Заслуги довели до цього. (*Набік*). отакій свині завжди щастя лізе в рот.

Амос Федорович. Як що хочете, Антоне Антоновичу, я вам продам оте цуценя, що ви торгували.

Городничий. Ні, міні тепер не до цуценят.

Амос Федорович. Коли не хочете, то на иншому собаці будемо сватами.

Жінка Коробкина. Ох, Ганно Андріівно! яка я рада вашому щастю, ви й уявить собі не можете.

Коробкин. А де ж тепер, як що можна знать, обрітається славний гість? Я чув, що він за чимсь поіхав...

Городничий. Еге. Він поіхав на один день по дуже важному ділу.

Ганна Андріівна. До свого дядька, прохать благословення.

Городничий. Прохать благословення; але завтра... (*Чхає. Побажиння зливаються в один голос*). Дуже дякую. Але завтра й назад... (*Чхає, знов поздоровляють; дужче всіх чуть голоси*):

Часного пристава. На здоровья, ваше високоблагородіє!

Бобчинського. Сто літ і лантух червінців!

Добчинського. Продовж, Боже, вам віку на сорок сороків!

Артема Пилиповича. А, бодай ти луснув!

Жінки Коробкина. Бодай тебе чорти вхопили!

Городничий. Дякую, дякую! І вам того ж бажаю.

Ганна Андріівна. Ми думаємо тепер жить в Петербурзі. Тут, знаєте, таке повітря... дуже вже селом одгоне... признаюсь, велика неприємність... Та й чоловік мій там достукається генеральского чина.

Городничий. Та, признатись, панове, я, матері його ковінька, дуже хочу буть генералом.

Лука Лукич. І дай, Боже!

Растаковський. Для людини неможливо, а для Бога все можливо.

Амос Федорович. Великому кораблеві— велике й плавання.

Артем Пилипович. По заслузі й честь.

Амос Федорович (*набік*). Ото напиндючиться, як справді стане генералом. А вже йому так пристало генеральство, як корові сідло. Ні, до цього ще довга пісня. Тут і кращі од тебе є, та й ті й досі ще не генерали.

Артем Пилипович (*набік*). Оттуди к бісовому батькові, уже і в генерали пнеться! Чого доброго, може буть і генералом. Бо поважности у його багато, лукавий би його не вхопив. (*Звертається до його*). Тоді, Антоне Антоновичу і про нас не забудьте.

Амос Федорович. І як що коли трапиться, приміром, якесь діло, якаєь потреба, так ви, будьте ласкаві, не одмовте допомогти.

Коробкин. Я на той рік повезу синка в столицю на службу, так ви, будьте ласкаві, візьміть його під свою опіку, заступіть батька сиротині.

Городничий. Я з радістю. А як же... Подбаю, поклопочу...

Ганна Андріівна. Ти, Антосю, завжди ладен обіцяти. Але, перш усього, ти не матимеш часу думать про це... І як же можна, і з якоі речі давати такі обіцянки.

Городничий. А чому ж би, пак, і ні, серденько? Иноді можна...

Ганна Андріівна. Звісно, можна, але не для всякоі ж дрібноти робить протекцію!

Жінка Коробкина. Чи чуєте, як вона глузує з нас?

Гостя. Ет, вона така зроду; я іі знаю: посади іі за стіл, то вона й ноги своі...

ВИХІД VIII.

Ті самі й почмейстер.

Почмейстер (*засапавшись з роспечатаним листом в руці*). Дивне діло, панове! Той чиновник, що ми приняли були за ревизора, не ревизор...

Усі. Як то—не ревизор?

Почмейстер. Зовсім не ревизор,—я дізнався про це з листа.

Городничий. Що ви, що ви? З якого листа?

Почмейстер. З його власноручного листа. Приносять до мене на пошту лист. Зирк на адрес—бачу: „Поштова улиця“. Я так і похолов. „Ну,“ думаю собі: „мабуть, знайшов непорядки у поштових справах і повідомляє начальство...“ Взяв та й роспечатав.

Городничий. Як же це ви?..

Почмейстер. Сам не знаю! Якась невідома сила примусила. Вже й курьєра прикликав, щоб одіслать його з ештафетою... але обхопила така цікавість, якоі ще ніколи не було. Не можу,

не можу! Чую, що не можу! Так і тягне, так і тягне! В одному усі чую: „Ой, не роспечатуй! згинеш, як курка; а в другому немов який дідько шепотить: „Роспечатай, роспечатай, роспечатай!“ І як придавив печать... по жилах огонь... а роспечатав,—мороз, далебі мороз... І руки трусяться, і світ замакітривсь.

Городничий. Та як же ви насмілились роспечатать лист такоі великоі особи?

Почмейстер. В тім то й штука, що він і не велика, і не особа!

Городничий. А що ж він таке по вашому?

Почмейстер. Ні се, ні те, а просто чортзна, що таке!

Городничий (*з запалом*). Як то—ні се, ні те? Як ви смієте називать його ні сим, ні тим, та ще й чорт-знає, чим. Я вас під арешт!

Почмейстер. Хто, ви?

Городничий. Еге, я!

Почмейстер. Руки короткі!

Городничий. А знаєте, що він одружується з моєю дочкою, що я сам буду вельможею?.. і заправторю вас в самісеньку Сібіряку!

Почмейстер. Ех, Антоне Антоновичу! Що Сібір? Сібір далеко. Ось краще я вам прочитаю... Панове, дозволяєте, щоб я прочитав лист?

Усі. Читайте, читайте!

Почмейстер (*читає*). Спішу повідомить тебе, серце, Тряпичкин, що за чудеса зі мною діються. По дорозі обчистив мене зовсім піхотний копитан, так, що трахтирщик намірявся вже посадить мене в тюрму; аж тут, через мою петербурську фізіономію і через убрання, весь город приняв мене за генерал-губернатора. І я тепер живу в городничого, роскошую, страшенно залицяюсь до його жінки і до дочки; не знаю тільки, з котроі почать; думаю,—перше з матері, бо вона, здається, зараз готова на все. Чи памятаєш, пак,

як ми з тобою бідували, обідали на дурничку; і як раз кондітор вхопив мене за комір за те, що я ів пиріжки на кошт аглицького короля? Тепер зовсім инше діло. Всі міні позичають грошей, скільки хочу. Це страшенні чудаки! Ти б умер зо сміху... Я знаю, ти пишеш статейки, спиши іх у свою літературу. Перш за все: городничий— дурний, як сива шкапа...

Городничий. Цього не може буть! Там того нема.

Почмейстер *(показує лист).* Читайте сами.

Городничий *(читає).* „Як сива шкапа...“ Не може буть! Це ви сами написали.

Почмейстер. Як би я став писать?

Артем Пилипович. Читайте!

Лука Лукич. Читайте!

Почмейстер *(читає далі).* „Городничий— дурний, як сива шкапа...“

Городничий. Е, чорт би його взяв! Треба ще й повторять! Ніби й без того воно там не стоіть...

Почмейстер (*читає далі*). Гм... гм... гм... гм... „Сива шкапа... Почмейстер теж добра людина...“ *(Перестає читать).* Ну, тут і про мене теж погано висловився...

Городничий. Ні, читайте!

Почмейстер. Та навіщо ж?

Городничий. Ні, чорт візьми, коли вже читать, так читать! Читайте все!

Артем Пилипович. Дайте, я читатиму. (*Надіває окуляри й читає*). „Почмейстер точнісенько департаментський сторож Михеєв і, мабуть, теж, ледащо, тягне горілку...“

Почмейстер (*до глядачів*). Ну, й паскудний хлопчисько! випороть би його треба—більш нічого.

Артем Пилипович (*читає далі*). „Попечитель шпитал... лі... і... лі... і...“ (*Спиняється).*

Коробкин. Чого ж ви спинились?

Артем Пилипович. Невиразне писання... хоч проте видно, що паскуда.

Коробкин. Дайте, я буду читать! У мене, здається, кращі очі. *(Бере лист).*

Артем Пилипович *(не даючи листа).* Ні, це місце можна поминуть, а там далі вже ясно.

Коробкин. Та давайте бо! я вже знаю.

Артем Пилипович. Прочитать я й сам прочитаю... Далі, справді, все виразно...

Почмейстер. Ні, все читайте. Адже ж з початку все читали!

Усі. Дайте, Артеме Пилиповичу, дайте листа. *(До Коробкина).* Читайате!

Артем Пилипович. Зараз. *(Оддає лист).* Ось, нате... *(Закриває пальцями).* Читайте, звідціля... *(Всі наближаються до його).*

Почмейстер. Читайте, читайте! дурниця! все читайте.

Коробкин *(читає).* „Попечитель шпиталів Земляника—справжня свиня в ярмулці..."

Артем Пилипович *(до глядачів).* І зовсім не дотепно! „Свиня в ярмулці." Де ж таки свиня буває в ярмулці?!

Коробкин *(читає далі).* „Доглядач шкіл пропахавсь наскрізь цибулею..."

Лука Лукич *(до глядачів).* Їй Богу, і в рот ніколи не брав цибулі!

Амос Федорович *(набік).* Слава Богу, що принаймні нема про мене...

Коробкин *(читає).* „Суддя..."

Амос Федорович. От тобі й на!... *(Голосно).* Панове, я думаю, що лист занадто довгий... Ну його к чорту—гидоту таку читать!

Лука Лукич. Е, ні!

Почмейстер. Ні, читайте!

Артем Пилипович. Ні, вже, читайте!

Коробкин (*читає далі*). „Суддя Ляпкин-Тяпкин до найбільшоі міри моветон...“ (*Спиняється*). Мабуть, французське слово.

Амос Федорович. А чорт його зна, що воно значить! Ще добре, як тільки мошенник, а може ще й гірше...

Коробкин (*читає далі*). А проте, люди гостинні і простодушні. Бувай здоров, серце Тряпичкин. Я сам за твоім прикладом думаю занятись літературою. Нудно, голубе, так жить, бажається поживи і за-для душі. Бачу, що справді треба занятись чимсь вищим. Пиши до мене в Саратівську губерню, а звідтіль до села Підкотилівки. (*Перевертає лист на другий бік і читає адрес*). Високоповажаному панові Іванові Васильовичу Тряпичкину. В Санктпетербург, Поштова улиця, номер девятьдесят сім, повернувши в двір, третій поверх, праворуч.

Одна з жінок. Який несподіваний репріманд.

Городничий. Ось коли зарізав, так зарізав! Убитий, убитий, на смерть убитий! Нічого не бачу: бачу тільки якісь свинячі рила, замісць лиць, а більш нічого... Вернуть! вернуть його! (*Махає руками*).

Почмейстер. Куди там вернуть?! Я сам, мов навмисне, звелів дать йому найкращу тройку. Чорт міні надав уперед і наказ дать.

Жінка Коробкина. Оце так справді нечувана конфузія!

Амос Федорович. Але ж, бий його лиха година! Він у мене позичив триста карбованців.

Артем Пилипович. У мене теж триста карбованців...

Почмейстер (*зітхає*). Ох, і в мене триста карбованців...

Бобчинський. У мене з Петром Івановичем шістьдесят пьять асігнаціями, еге ж!

Амос Федорович (*здивовано розставляє руки*). Як же це, панове!? Як же так, що ми пошилися в дурні?

Городничий (*бье себе по лобові*). Як я? Ні, як я, старий дурень? Зовсім вижив з розуму, старий баран!... Тридцять літ на службі: ні один купець, ні один підрядчик не міг одурить, мотюг над мотюгами обдурював, пройдисвітів і шахраів таких, що цілий світ були ладні обікрасти, ловив на гачок. Трьох губернаторів обдурив... Що губернаторів! (*Махнувши рукою*). Що й говорить про губернаторів...

Ганна Андріівна. Але цього не може буть, Антосю: він заручився з Марусею...

Городничий (*сердито*). Заручився! Дуля з маком—ось тобі заручився. Лізе міні в вічі з заручинами! (*Несамовито*). Ось дивіться, дивіться, увесь світ, все христіянство, всі дивіться, як городничого осоромили! Дурня йому, дурня йому старому лайдакові! (*Свариться сам на себе кулаком*). Ех, ти, товстоносий! Сопляка, ганчірку приняв за важну особу!.. Він тепер по всьому шляху дзвоне собі дзвониками. Рознесе по всьому світу історію. Мало цього—станеш посміховищем... знайдеться якийсь перогриз, папероmaз — в комедію тебе впре! Ось що образливо. Чину, звання не пожаліє, і всі зуби скалитимуть, та в долоні плескатимуть... Чого смієтесь?!. Сами з себе смієтесь!... Гей, ви!.. (*Тупотить од злости ногами*). Я б усіх отих поганих писаків! Перогризи, ліберали прокляті! Чортове кодло! Налигачем би вас усіх звязав, на порох потер би вас, та до чорта в підбійку, в шапку, туди йому!.. (*Тиче кулаком і тупає ногами. Після недовгоі мовчанки*). І досі не можу опамьятатись. Таки правда, що, як кого схоче Бог покарать, то перш за все розум одбере. Ну, що в тому вітрогонові було схожого на ревизора? Що? Нічого не було! Ні на

пів мизинця не було схожого, а вони всі раптом: ревизор, ревизор! Ну, хто перший пустив, що він ревизор? Кажіть!

Артем Пилипович (*розводячи руками*). Якось так склалось... хоч убий, не знаю. Мов туманом засліпило. Нечистий попутав.

Амос Федорович. Та хто бевкнув?—он хто бевкнув: оці молодці. (*Показує на Добчинського і Бобчинського*).

Бобчинський. Єй-єй не я! І не думав.

Добчинський. Я нічого, зовсім нічого.

Артем Пилипович. Звісно, ви!

Лука Лукич. Розуміється. Прібігли, з трахтиря, мов божевільні: „Приіхав, приіхав і грошей не плате...“ Знайшли важну птицю.

Городничий. А звісно ви! Торохтуни городські, брехуни прокляті!

Артем Пилипович. Щоб вас чорт ухопив з вашим ревизором і з вашими брехнями!...

Городничий. Тільки швендяєте по городу та баламутите всіх, деркачі прокляті! Брехні розносите, сороки куцохвості!

Амос Федорович. Нетіпахи прокляті!

Лука Лукич. Тюхтії!

Артем Пилипович. Вишкварки куцопузі! (*Всі обступають іх*).

Бобчинський. Ій Богу, це не я, це Петро Йванович...

Добчинський. Е, ні, Петре Йвановичу, бо ви ж перші теє...

Бобчинський. А от бо й ні! бо перші були ви...

ВИХІД ОСТАННІЙ.

Ті самі і жандар.

Жандар. Чиновник, що приіхав по именному наказу з Петербургу, кличе вас зараз до себе. Він стоіть у гостинниці. *(Сказані слова вражають усіх, мов громом. Крик здивування виривається одночасно з усіх жіночих уст. Вся група, перемінивши раптом пози, стоіть нерухомо).*

НІМА СЦЕНА.

Городничій посередині, мов стовп, з росчепіреними руками і одкиненою назад головою. Праворуч його—жінка і дочка, мов пориваються до його всім тілом; за ними почмейстер, на зразок знака запитання, обернений до глядачів; далі Лука Лукич—зовсім переляканий; за ним, на самому кінці сцени, три пані - гості, збились докупи, з сатиричним виразом на лиці просто до сімьи городничого. Ліворуч городничого: Земляника, схиливши голову трохи набік, мов прислухається до чогось; за ним суддя з розставленими руками, присів трохи не до землі і закопилив губи, мов хоче свиснуть, або сказать: „Ось тобі, бабо, і Юріів день!" За ним Коробкин, обернувшись очима до глядачів, з прижмуреним оком і насмішкуватим натяком на городничого; за ним на самому кінці сцени: Добчинський і Бобчинський з простягнутими один до одного руками, з роззявленими ротами, впьялися один в одного очима. Инші гості стоять, як стовпи. Майже півтори хвилини скамьяніла група стоіть непорушно.

ЗАВІСА СПАДАЄ.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

„РОЗВАГА“

УЛОЖИВ
ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО
ТОМ ПЕРШИЙ
ВИДАННЯ ДРУГЕ
ДОПОВНЕНЕ

УКРАІНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

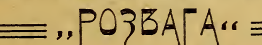

ТОМЪ І-Й, ВИДАННЯ ДРУГЕ, ДОПОВНЕНЕ,
АРТИСТИЧНИЙ ЗБІРНИК

поезій, оповідань, жартів, сатір і гуморесок для читання і декламування на сцені, вечерницях, літературн. збірках, драматичн. школах і т. п.

УЛОЖИВ ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.

В першому томі до 500 творів поетів і письменників **України Російської, Галичини, Буковини і Америки.** До 600 сторон. гарного друку з 62 портретами поетів, письменників і артистів. З українськими малюнками і віньєтками.

Ціна 1 карб. 25 к., в артистичній оправі 1 карб. 75 к.
(Перше видання 4,200 примирн. розійшл. в протязі 8 міс.)

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

„РОЗВАГА"

ТОМЪ II-Й.

АРТИСТИЧНИЙ ЗБІРНИК

поезій, оповідань, жартів, сатір і гуморесок для читання на сцені, вечерницях, літератур. збірках, драматич. школах і т. п.

УЛОЖИВ ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.

В **другому** томі надруковано до 400 нових творів поетів і пісьменників **України Російської, Галичини, Буковини** і **Америки,** які **не увійшли** в **ПЕРШИЙ** том; уділено також багато місця впорам **класичної чужомовної** літератури. До 500 стор. компактного друку, з малюнками і віньетками в українському стілі; з 50 портретами закордонних, а також молодих украінских поеті, пісьменників і артистів.

Ціна І карб., в артистичній оправі І карб. 50 коп.

(1 и 2-й томи Розваги це есть антологія української поезіі од початку до останніх часів.

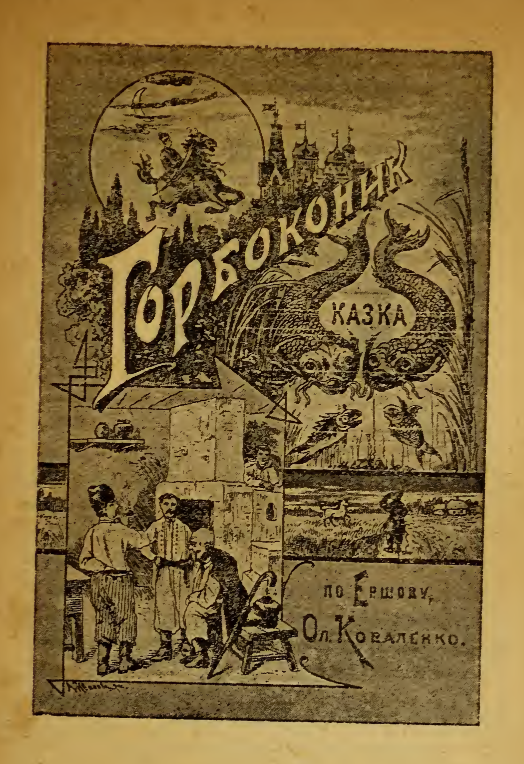

„Горбоконик“

Казка для дітей і дорослих. (Переклад віршами казки П. Єршова „Конекъ-Горбунокъ)“.

ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

з малюнками, віньетками і стільовими закладками.

ЦІНА 20 КОП.

ВИДАННЯ ІВ. САМОНЕНКА.

„ТЕРНОВИЙ ВІНОК“

ЛІТЕРАТУРНО-АРТИСТИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Під редакцією

ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА.

Видання **роскішне, на пишному** папері, в стілі moderne, з картинами, малюнками і віньєтками.

Видання оригинальне, стілізоване, друковане в 7 фарб.

В „ТЕРНОВОМУ ВІНКУ“ беруть участь

ЛІТЕРАТОРИ:

В. Алешко, Х. Алчевська, П. Багацький, Ю. Будяк, К. Василенко, В. Велентій, М. Верховинський, П. Гай, Є. Ганейзер, Г. Григоренко, П. Драганець, І. Івась, П. Капельгородський, М. Капій, П. Карманський, Н. Кибальчич, О. Коваленко, М. Кропивницький, Б. Лазаревський, М. і З. Левицькі, І. Липа, І. Личко, О. Луцький, І. Огієнко, Н. Онацький, Л. Пахаревський, В. Пачовський, М. Полтавка, Н. Романович, М. Славінський, А. Слобожанський, М. Старицький (посмертний вірш), В. Стефаник, Г. Супруненко, Г. Сьоговочний, В. Тарноградський, С. Твердохліб Ю. Тищенко, Л. Українка, В. Цебрівський, С. Черкасенко, М. Чернявський Г. Чупринка, М. Шаповалів.

У „ТЕРНОВОМУ ВІНКУ“, крім оригинальних творів, уміщені переклади: з Д. Айзмана, Л. Андреєва, Бальмонта, Гете, Горького, Надсона, Родзевичівни М., В. Стражева і Шалом Аша.

ХУДОЖНИКИ:

Сластьон, Бурячок, Гнідаш, Дорошенко, Дубина, Журман, Кононенко, Михайлів, Погрібняк, Сиваш, Скасі, Шумейко.

Майже всі твори і малюнки оригинальні і нові, ні в оригиналах, ні в репродукціях ніде не використані.

Ціна **1 карб. 25 коп.**, в артистичні, оригинальні оправі **2 карб.**

Кіевъ, тип. „Петръ Барскій“. Крещатикъ 40.